

Explaining the Impact of Residential Fabric's Physical Pattern on the Elderly's Sense of Vitality (Case Study: Danial Nabi and Ensejam Neighborhoods, Qom)

Hamed Hayati*

Assistant Professor, Department of Architecture, University of Qom, Qom, Iran.

Ehsan Ghorbani

PhD Candidate, Department of Architecture, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Received: 2024/10/14

Accepted: 2025/04/21

Abstract

Residential environments, as providers of diverse human needs and one of architecture's most human-centered concerns, are fundamental in shaping the elderly's sense of vitality, which underpins their health, tranquility, and self-actualization. Given housing's direct and sustained interaction with this demographic, it has become a central focus of architectural and urban planning discourse since the late 20th century. This study addresses the decline in vitality among the elderly within the physical patterns of residential fabric in contemporary Iranian cities. Its primary research question is: "What is the relationship between the physical structure of residential fabrics and the elderly's sense of vitality?"

This applied research employs a descriptive-analytical methodology, utilizing a mixed-methods approach for data collection. A correlational design was implemented, with data analyzed using SPSS software. Data were gathered through literature review and field surveys (questionnaires) administered to 290 elderly residents in two Qom neighborhoods: one with a villa-based fabric and the other with an apartment-based fabric. Sampling controlled for the independent variable of physical structure while accounting for covariates such as residents' physical and psychological condition and length of neighborhood residence.

Correlation analysis revealed a strong positive relationship ($r = 0.728$) between the villa-based physical structure and the elderly's sense of vitality. Conversely, a moderate negative correlation ($r = -0.432$) was found in the apartment-based fabric, indicating an inverse relationship between apartment living and vitality. Furthermore, a significant difference in mean vitality scores was observed between the Ensejam (1.93) and Danial Nabi (2.02) neighborhoods. The study concludes that a significant relationship exists between the physical structure of residential fabric and the elderly's sense of vitality in the studied areas.

Keywords:

Elderly,
Sense of Vitality,
Residential Fabric,
Qom City.

© 2025 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license .

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Citation: Hayati H, Ghorbani E. (2025). Explaining the Impact of the Physical Pattern of Residential Fabric on the Sense of Vitality in the Elderly (Case Study: Danial Nabi Neighborhood and Ensejam Neighborhood, Qom). *Journal of Researches in Islamic Architecture*, 13 (2): 65-86.

[10.61186/jria.13.2.4](https://doi.org/10.61186/jria.13.2.4)

* **Corresponding Author:** hamedhayaty@yahoo.com

تبیین تأثیر الگوی کالبدی بافت مسکونی بر حس سرزندگی سالمندان (مطالعه موردی: محله دانیال نبی و محله انسجام قم)

حامد حیاتی*

استادیار گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه قم، قم، ایران.

احسان قربانی

دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱

چکیده

سالمندان و حس سرزندگی آن‌ها در محلات مسکونی و مسکن، به‌عنوان تأمین‌کننده نیازهای متنوع انسانی و یکی از انسانی‌ترین موضوعات معماری، زمینه‌ساز سلامت، آرامش، پرورش و خودشکوفایی افراد هستند. مسکن به‌واسطه ارتباط مستقیم و طولانی‌مدت با سالمندان، در پایان قرن بیستم و آغاز قرن بیست‌ویکم، به یکی از اصلی‌ترین مفاهیم مطرح در معماری و شهرسازی تبدیل شده است. این موضوع ساختار اصلی پژوهش حاضر را شکل داده است که به کاهش حس سرزندگی سالمندان در الگوی کالبدی بافت مسکونی محلات شهرهای معاصر ایران می‌پردازد. در این راستا، پژوهش حاضر تلاش کرده است به پرسش اصلی تحقیق، یعنی «چه ارتباطی میان ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و حس سرزندگی سالمندان وجود دارد؟» پاسخ دهد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی-تحلیلی بوده و با ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی انجام شده است. برای تحلیل روابط بین متغیرها، از رویکرد تحقیق همبستگی با استفاده از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. داده‌ها به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) جمع‌آوری شده‌اند. پرسشنامه‌ها میان ۲۹۰ سالمند در دو منطقه مسکونی شهر قم توزیع شده است؛ یکی از این مناطق دارای بافت ویلایی و دیگری دارای بافت آپارتمانی می‌باشد. همچنین، در انتخاب نمونه‌ها تلاش شده است تا حد امکان متغیرهای مستقل ساختار کالبدی کنترل شوند و دیگر عوامل تأثیرگذار بر حس سرزندگی سالمندان، مانند وضعیت جسمانی، روانی و مدت سکونت آن‌ها در محله، نیز در نظر گرفته شده است. بر اساس نتایج ضریب همبستگی، میزان همبستگی بین ساختار کالبدی و حس سرزندگی سالمندان در بافت ویلایی ۰.۷۲۸ به‌دست آمده است که نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ای مستقیم و معنادار میان حس سرزندگی سالمندان و کالبد مسکونی است. از سوی دیگر، ضریب همبستگی در بافت آپارتمانی ۰.۴۳۲- محاسبه شده است که بیانگر رابطه‌ای معکوس و غیرمستقیم بین حس سرزندگی سالمندان و زندگی در آپارتمان می‌باشد. همچنین، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میزان حس سرزندگی سالمندان در محله انسجام ۱.۹۳ و در محله دانیال نبی ۲.۰۲ است که بیانگر تفاوت معنادار میان حس سرزندگی سالمندان در این دو محله می‌باشد. بر این مبنای میان ساختار کالبدی بافت مسکونی در دو منطقه مورد مطالعه و حس سرزندگی سالمندان رابطه معناداری وجود دارد.

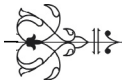
واژگان کلیدی: سالمندان، حس سرزندگی، بافت مسکونی، شهر قم

ارجاع به مقاله: حیاتی، حامد و قربانی، احسان (۱۴۰۴). تبیین تأثیر الگوی کالبدی بافت مسکونی بر حس سرزندگی سالمندان (مطالعه موردی: محله دانیال نبی و محله

انسجام قم). پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۳(۲): ۶۵-۸۶

doi: 10.61186/jria.13.2.4

* hamedhayaty@yahoo.com

۱. مقدمه

سالمندی یکی از مهم‌ترین پدیده‌های جمعیت‌شناختی جهان در پایان قرن بیستم و آغاز قرن بیست‌ویکم است (شمشادی و دیگران ۱۴۰۱، ۷۸) که در آینده‌ای نزدیک به‌عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی و رفاهی کشورهای در حال توسعه مطرح خواهد شد (طهیری و غلامعلی‌زاده ۱۴۰۰، ۳۰). براساس تعریف جمعیت‌شناسان، سالمندی از سن ۶۰ تا ۶۵ سالگی آغاز می‌شود (تبریزی و دیگران ۲۰۱۸). این در حالی است که هر سال ۱.۷ درصد به جمعیت جهان افزوده می‌شود؛ اما این افزایش برای جمعیت ۶۵ سال و بالاتر حدود ۲.۵ درصد است (فکور و دیگران ۱۴۰۰، ۷۳). براساس تحقیقات، تقریباً تمام کشورهای جهان رشد جمعیت مسن را تجربه خواهند کرد. همچنین پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهند که جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ به ۹.۷ میلیارد نفر خواهد رسید که از این تعداد حدود ۲ میلیارد نفر بالای ۶۰ سال سن خواهند داشت (United Nations 2019). در این میان، ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه از این پدیده مستثنی نبوده و با افزایش جمعیت سالمندان مواجه است. آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که ۹.۲ درصد (بیش از ۵ میلیون نفر) از ایرانیان بیش از ۶۵ سال سن دارند. طبق پیش‌بینی‌ها، این درصد در سال ۲۰۳۰ به ۱۴.۸ درصد و در سال ۲۰۵۰ به ۲۹.۴۵ درصد خواهد رسید (صیادی و دیگران ۱۴۰۲، ۸۴). همچنین پیش‌بینی می‌شود که شهر قم، با جمعیت ۸ درصدی سالمندان، در سال ۲۰۵۰ جمعیت سالمندان آن به ۳۰ درصد افزایش یابد (عیسی‌لو و دیگران ۱۳۹۶، ۵). از سوی دیگر، امید به زندگی در سراسر جهان طی دهه گذشته به‌طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. بنابراین، ارتقای سلامت برای افراد مسن از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود (سودرباکا و دیگران ۲۰۱۷). باتوجه به افزایش شاخص طول عمر و امید به زندگی، مسئله مهم‌تری تحت عنوان چگونگی گذراندن عمر، یا به‌عبارت دیگر کیفیت زندگی، مطرح شده است (وطن‌خواه و مهرابی‌زاده ۱۳۹۲، ۸۰۰). با پیر شدن جمعیت، خطر زندگی همراه با بیماری‌های مزمن افزایش می‌یابد. این بیماری‌های مزمن مشکلات طبی، اجتماعی، و روانی فراوانی را به دنبال دارند. بر اساس مطالعات انجام‌شده در مناطق مختلف ایران، شیوع بالای مشکلات جسمی، روحی و روانی در سالمندان گزارش شده است؛ به‌طوری‌که بیش از ۷۰ درصد سالمندان بیمار هستند (شریف‌زاده و دیگران ۱۳۸۹، ۵۲). بدون شک، این مشکلات به نوبه خود باعث محدودیت فعالیت جسمانی و کاهش کیفیت زندگی سالمندان می‌شوند (داوری و دیگران ۱۳۹۵، ۳۲۹).

سالمندی یکی از حساس‌ترین مراحل زندگی است که نیازمند توجه دقیق به مسائل و نیازهای خاص این دوره می‌باشد. به عبارت دیگر، افزایش جمعیت سالمندان در یک جامعه ضرورت توسعه امکانات رفاهی و اجتماعی را برجسته می‌سازد و همچنین ایجاب می‌کند که محیط‌ها و فضاهای زندگی این گروه به‌طور موثرتری با نیازهای آن‌ها هماهنگ و سازگار شوند. از سوی دیگر، امروزه کیفیت زندگی سالمندان به‌عنوان یکی از چالش‌های قرن حاضر، ذهن برنامه‌ریزان حوزه‌های مختلف اجتماعی، شهری، بهداشتی و سایر حوزه‌ها را به خود معطوف ساخته است (میرزایی و مهری ۱۳۸۶، ۳۲۶). سرزندگی به‌عنوان «احساس مثبت از انرژی در دسترس برای خود» و همچنین احساسی که ناشی از تصویر ذهنی فرد از رفاه است (وُرتلر و دیگران ۲۰۲۰) و شامل سطح احساس رضایت از زندگی و نیازهای روحی (مانند استقلال، احترام، و عزت‌نفس) می‌شود، در اولویت قرار دارد (شهرآبادی و نامنی ۱۴۰۲، ۵۸). محیط‌های مسکونی و مسکن، به‌عنوان تأمین‌کننده نیازهای متنوع انسان و یکی از انسانی‌ترین موضوعات معماری، زمینه‌ساز آرامش، سلامت، پرورش و خودشکوفایی انسان‌ها هستند (رشید کلور و دیگران ۱۴۰۰، ۸۱). به‌طور کلی، مسکن شهری به دو الگوی ویلایی (تک‌خانوری) و آپارتمانی تقسیم می‌شوند. اگرچه هر یک از این دو الگو اشکال مختلفی دارند، اما ساختمان‌های متعارف یا کوتاه‌مرتبه (ویلایی) و ساختمان‌های بلندمرتبه یا برج‌ها، دو گروه عمده از سیستم آپارتمانی را تشکیل می‌دهند (چپارا و کرازبی ۱۹۹۵، ۶۵۶). در مسکن با الگوی ویلایی، به دلیل پیشینه تاریخی و فرهنگی، حس مالکیت، استقلال و راحتی خانواده‌ها بیشتر است. ساکنان این نوع مسکن با آزادی عمل و آسودگی خاطر می‌توانند زندگی کرده و وارد عرصه‌های عمومی و خصوصی خود شوند. در مقابل، در مسکن آپارتمانی، امنیت و آسایش ساکنان بیشتر است. در این الگو، فضاها -ازجمله فضاهای پیاده و سواره- به‌خوبی تفکیک شده و علاوه بر فضاهای عمومی و اجتماعی، ارائه خدمات و امکانات به‌راحتی صورت می‌گیرد (سعیدی زارنجی و دیگران ۱۳۹۹، ۲۲۴).

با توجه به پدیده افزایش شمار سالمندان فعال و هوشیار در کشور، ایجاد شرایطی مناسب برای پذیرش مطلوب و انسانی این قشر از جامعه اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است. در همین راستا، سازمان ملل متحد سال ۱۹۹۹ را با شعار «پیش به سوی جامعه‌ای برای تمام سنین» به‌عنوان سال جهانی سالمندان نام‌گذاری کرد تا دولتمردان و جامعه جهانی به اهمیت و حساسیت این مسئله پی برده و در پی یافتن

خارج از کشور انجام شده است که به برخی از این مطالعات به طور مختصر و در حد ضرورت در ادامه اشاره شده است. حسین‌زاده و دیگران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «راهبردهای ارتقای سرزندگی در مجتمع‌های مسکونی مسکن مهر از طریق تحلیل تجربه زیسته ساکنان و آرای صاحب‌نظران» به این دستاورد رسیدند که یکی از مهم‌ترین مولفه‌های ذهنی و غیرمادی جهت ایجاد سرزندگی، حس تعلق به مکان است. از تدابیر مهم در راستای سرعت‌بخشیدن به ایجاد حس تعلق به مکان در بین ساکنان، تقویت همبستگی اجتماعی و آشناسازی با یکدیگر از طریق فعالیت‌های تعاملی و مشارکتی با حضور فعال خود ساکنان می‌باشد. پوردیهیمی و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل کالبدی موثر بر ادراک تراکم در محیط‌های مسکونی نمونه مورد مطالعه؛ محلات مسکونی شهر مشهد» به این نتیجه رسیدند که دو عامل فاصله و ارتفاع ساختمان‌ها، دید از درون واحدهای مسکونی و اشراف از مهم‌ترین عوامل کالبدی موثر بر ادراک به حساب می‌آیند و در تبیین مفهوم سرزندگی ناشی از محیط مصنوع از جمله متغیرهای مهم نام برده می‌شوند. رضایی و سلطانی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «تبیین مدل روانشناختی تحقق سرزندگی در بستر معماری مسکونی» به این نتیجه رسیدند که ارتباط انسان و محیط کالبدی زندگی او دارای رابطه مستقیم با سرزندگی افراد و ارتقای کیفیت زندگی آنها دارد. نتیجه حاصل از تحقیق طهیری و غلامعلی‌زاده (۱۴۰۰) با عنوان «بررسی رابطه بین نمادها در محیط کالبدی سالمندان و ایجاد حس سرزندگی در آنان» به این مهم اشاره داشت که توجه به نیازهای روانی سالمندان از جمله مسائل مهم و غیرقابل انکاری می‌باشد که می‌تواند موجب همبستگی و سازگاری افراد سالمند شود و همچنین کالبد یا محیط ساخته شده می‌تواند در راستای تأمین برخی از این نیازها موثر و مفید واقع شود. سعیدی زارنجی و دیگران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی از دو الگوی خانه‌های ویلایی و مجتمع‌های مسکونی برج مطالعه موردی: منطقه دو شهر اردبیل» به این نتیجه رسیدند که مسکن آپارتمانی بلند در مقایسه با مسکن با الگوی ویلایی در اکثر شاخص‌ها میزان رضایتمندی افراد بیشتر می‌باشد زیرا مجتمع‌های مسکونی و برج‌ها با تأمین امنیت و راحتی فضاهای عمومی و دسترسی، مدیریت و کنترل، و از همه مهم‌تر نزدیکی به کاربری‌های مهم و دسترسی به محل حمل و نقل عمومی جزو فضاهای مهم و سرزنده شهر محسوب می‌شوند. ارزانی بیرگانی و حیاتی (۱۴۰۲) در پژوهش خود تحت عنوان «تبیین تأثیر الگوی کالبدی بافت‌های مسکونی بر تعاملات همسایگی در

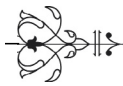
راه‌حل‌هایی برای رفع این چالش باشند (WHO 2011). متأسفانه، مراکز نگهداری و محل سکونت سالمندان عموماً فاقد نشاط و سرزندگی بوده و به فضاهایی بی‌روح، تکراری، و فاقد مسیرهای جذاب برای سالمندان تبدیل شده‌اند. این وضعیت موجب بروز ناراضی‌تی در میان این قشر از جامعه شده است. در این میان، سرزندگی محیطی یکی از عوامل مهم در افزایش رضایت سالمندان از محیط زندگی خود به شمار می‌آید. با نگاهی عمیق‌تر به کارکردهای سرزندگی، تأثیر آن بر سلامت فیزیکی و ذهنی، رضایتمندی، نوآوری، خلاقیت، و احساس انجام موفقیت‌آمیز امور به‌وضوح آشکار می‌شود. این تأثیرات نقش سرزندگی محیطی را در مراکز نگهداری سالمندان به‌عنوان مکان‌هایی که سالمندان هویت خویش را باز می‌یابند، برجسته می‌کند (طهیری و غلامعلی‌زاده ۱۴۰۰، ۳۰). توجه به نیازهای سالمندان در فضای شهری و معماری، به‌عنوان افرادی که خواهان رفاه، سلامت روحی و امنیت هستند، اهمیت ویژه‌ای دارد (محمدزاده ۱۳۹۴، ۴۸). از سوی دیگر، محیط کالبدی به‌عنوان عاملی مرتبط با ارتقای کیفیت زندگی افراد جامعه شناخته می‌شود (رفعیان و دیگران ۱۳۹۵). تأثیر محیط کالبدی و بافت مسکونی بر رفتار و ادراک انسان در متغیرهایی مانند حس مکان، حس سرزندگی و غیره به‌وضوح مشاهده می‌شود (خلیفه شوشتری و ربیسی ۱۴۰۱، ۱۱۸). افزایش حضور و فعالیت سالمندان در محیط کالبدی، حس استقلال و ارزشمندی را در آنان تقویت می‌کند. از این‌رو، توجه به نقش کالبد و بافت مسکونی در حفظ و ایجاد سرزندگی برای سالمندان امری ضروری و قابل‌توجه است.

بر همین اساس، این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که چه ارتباطی میان ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و حس سرزندگی سالمندان وجود دارد؟ از جمله اهداف اصلی این پژوهش، تبیین رابطه بین ساختار کالبدی بافت مسکونی و حس سرزندگی سالمندان است. با توجه به ادبیات موضوع مرتبط با حس سرزندگی سالمندان، به نظر می‌رسد که ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی (مانند بافت‌های ویلایی و آپارتمانی) ارتباط معناداری با حس سرزندگی سالمندان دارد. این پژوهش با تمرکز بر دوره معاصر در شهر قم، درصدد بررسی این فرضیه است. با توجه به توضیحات یادشده، تاکنون پژوهش‌های محدودی به ارتباط میان حس سرزندگی سالمندان و ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی در شهر قم پرداخته‌اند. این پژوهش در تلاش است تا به این خلأ پژوهشی بپردازد و ابعاد جدیدی از این ارتباط را آشکار سازد.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در این زمینه پژوهشی در ایران و

شهر مشهد، نیشابور و تربت جام» حیدری و دیگران (۱۳۹۷) به این نتیجه رسیدند که مراحل انتخاب محل زندگی توسط افراد به این گونه می‌باشد که ابتدا محله را بررسی کرده و انتخاب می‌نمایند و در مرحله دوم به انتخاب واحد مسکونی می‌پردازند و در نهایت پس از محله و واحد مسکونی به ویژگی‌ها و شاخصه‌های ساختمان مسکونی توجه و اهمیت نشان می‌دهند. همچنین تمایل به انتخاب و داشتن خانه با ابعاد فضایی بزرگتر و اتاق‌های بیشتر در شهرهای با مقیاس کوچک‌تر افزایش می‌یابد.

در میان منابع غیرفارسی نیز می‌توان به چند نمونه از مهم‌ترین آنها در ادامه اشاره داشت (Lavrushcheva 2020). در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم سرزندگی، بررسی حوزه پژوهشی مرتبط با حیات» به این نتیجه دست یافت که سرزندگی به‌عنوان یک مفهوم مثبت ذهنی قابل اندازه‌گیری و سنجش، متشکل از نوسانات انرژی فیزیولوژیکی و روانشناختی می‌باشد که می‌تواند توسط شخص تنظیم یا مهار شود و دارای پیامدهای مثبت از جمله سلامت جسمانی، بهزیستی روانی و بهبود عملکرد می‌باشد. در مقاله‌ای تحت عنوان «سرزندگی سالمندان از طریق ارتباط درونی و بیرونی» (Julien et al. 2024) به این نتیجه رسیدند که از جمله موارد مهم در راستای افزایش حس سرزندگی سالمندان اتصال به زندگی در میان آنها می‌باشد که این اتصال از طریق پیوند درونی به معنای اتصال به زندگی خود، محرک‌های درونی و اهداف درونی به شیوه مستقل و ارتباط بیرونی ارتباط اجتماعی پیوستگی محیطی درگیری با دنیای بیرون میسر می‌شود (Söderbacka et al. 2017). در مقاله‌ای تحت عنوان «تجربیات افراد مسن از آنچه بر سرزندگی آنها تأثیر می‌گذارد مطالعه موردی: افراد ۶۵ و ۷۵ ساله در فنلاند و سوئد» به این نتیجه رسیدند که یکی از منابع مهم سلامتی برای افراد ۶۵ و ۷۵ ساله سرزندگی می‌باشد، زیرا بر اشتیاق افراد برای زندگی، عشق و معنا تأثیر مستقیم می‌گذارد و از جمله موارد مهم نشاط و سرزندگی ارتباط ایمن و تأمین‌کننده فعالیت‌های معنادار، وضعیت بهینه سلامت و قدرت درونی می‌باشد. و در نهایت (Rozanski 2023) در مقاله خود تحت عنوان «پیگیری سلامت: دیدگاه مبتنی بر سرزندگی» به این نتیجه رسید که بدون تردید از جمله عوامل مهم و تعیین‌کننده روانشناختی چهار عامل زندگی هدفمند، ذهنیت مثبت، ارتباط اجتماعی، و هیجانات مثبت می‌باشد و هر یک از موارد نام‌برده به عنوان عوامل تعیین‌کننده سرزندگی می‌باشند و از طرفی می‌توانند به‌عنوان داشتن احساس خوشایند و احساس انرژی تعریف شوند.

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، تاکنون پژوهشی در خصوص ساختار کالبدی بافت مسکونی (ویلایی-آپارتمانی)

محلات (مطالعه موردی: شهرک مسکونی نفت، نیوسایت، زیتون کارمندی، و کیانپارس در شهر اهواز) دریافتند که در مناطق آپارتمانی و ساختمان‌های بلندمرتبه، رابطه چهره‌به‌چهره، و حضوری افراد کاهش یافته و برعکس، افزایش رابطه چهره‌به‌چهره و حضوری افراد در محله‌های مسکونی ویلایی افزایش می‌یابد. پورمحمدی و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی سرزندگی و رابطه آن با انتخاب نواحی مسکونی (مطالعه موردی: بافت فرسوده مرکزی شهر زنجان)» به پژوهش پرداختند که نتیجه حاصله بیانگر وجود رابطه معنادار و مثبت بین مسکن‌گزینی و سرزندگی می‌باشد و هرچه در یک بافت یا محل سرزندگی در اولویت و سطح بالایی باشد، مسکن‌پذیری آن محله را قوت‌بخشیده و تقویت می‌نماید. لذا با ارتقا و افزایش سرزندگی می‌توان ظرفیت‌پذیری بافت‌های فرسوده را افزایش داد. رحیمیان و دیگران (۱۴۰۳) در پژوهش خود تحت عنوان «ارزیابی عوامل کالبدی فضایی مؤثر بر سالمندپذیری فضای اقامت سالمندان نمونه مورد مطالعه: سالمندان منطقه ۳ و ساکنین خانه سالمندان شاهرود» به این نتیجه رسیدند که خانه‌های شخصی ویلایی، فضای مناسب‌تری نسبت به آپارتمان‌ها و خانه سالمندان برای سکونت سالمندان ارزیابی شده‌اند و همچنین ارتباط معناداری بین مولفه‌های سالمندپذیری و محل اقامت و سکونت سالمندان وجود دارد. در مقاله‌ای تحت عنوان «ارتقای تعامل سالمندی و مکان مورد مطالعه: سالمندان ایرانی مقیم تورنتو» سیادتان و دیگران (۱۴۰۲) به این دستاورد رسیدند که سالمندان اغلب اوقات از جنبه کارکردی به خانه می‌نگرند و به آن دسته از خصوصیت‌های محیطی که ماهیت غیرحمایتی دارند اشاره مستقیم می‌کنند. به همین دلیل خانه حمایت‌کننده، مفهومی از تعامل سالمندی در مکان از طریق ۶ مولفه اصلی (طراحی چندین حیطه برای خانه، ایجاد مرزهای نفوذپذیر و حاشیه‌های شفاف، ایمنی محیط، تقویت دسترسی به فضاهای داخلی خانه از جمله آشپزخانه، سرویس بهداشتی و حمام‌های حمایت‌کننده سالمندی در مکان و دسترسی به عناصر طبیعی و طبیعت) شده است. در پژوهشی با عنوان «مولفه‌های ایجاد سرزندگی ساکنین فضاهای زیستی» سادات و طاهر طلوع‌دل (۱۳۹۶) به این نتیجه رسیدند که در هر مکان حضور پررنگ و فعال انسان‌ها بیانگر حس سرزندگی و نشاط آنها از آن فضا به شمار می‌آید و در همین راستا سه مؤلفه کالبدی، اجتماعی، و زیست‌محیطی از عوامل بسیار مهم در جهت جذب مخاطبین به فضاهای زیستی و ایجاد حس سرزندگی در آنها می‌باشد. در مقاله‌ای تحت عنوان «اولویت‌بندی شاخص‌های مرتبط با ترجیحات مسکونی افراد در سه مقیاس واحد مسکونی، آپارتمان و محله مورد مطالعاتی: مقایسه دیدگاه ساکنین سه

با حس سرزندگی سالمندان در شهر قم انجام نشده است. همچنین از جنبه‌های نوآوری در این تحقیق می‌توان به تمرکز بر یک گروه خاص و بررسی چالش‌ها و نیازهای ویژه سالمندان در دو محله دانیال نبی و محله انسجام شهر قم اشاره نمود.

۳. مبانی نظری

۳-۱. فضای شهری

یکی از عناصر مهم ساخت فضایی شهر که با تاریخ و پیشینه یک ملت در ادوار تاریخی مختلف شکل می‌گیرد و دگرگون می‌شود و همواره فعالیت‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، و اقتصادی در آن جریان دارد و این عنصر همیشه با تاریخ شهر همراه بوده و سرگذشت و آینده شهر را رقم می‌زند، فضای شهری نام دارد (نکویی و صابری ۴۳، ۱۴۰۰). در طول تاریخ بشر، فضاهای شهری همواره جایگاه اجرای پوشش‌های نهادین جامعه و اجرای کارکردهای اجتماعی بوده‌اند و از جمله فضاهای اصلی شهر به عنوان مکان گفتگو و تعاملات اجتماعی و همچنین تعامل نیروهای مثبت و مؤثر بر تحولات شهری نام برده می‌شوند. در تعریفی دیگر، فضای شهری به عنوان بخشی از فضاهای عمومی و باز شهرها که به تعبیری تداعی‌کننده زندگی جمعی می‌باشد مطرح شده است و دربرگیرنده مجموعه مختلف از روابط میان مردم است (سروری ۱۳۹۹، ۲۰). از این رو این‌گونه فضاها باید به گونه‌ای طراحی و اجرا شوند که همه شهروندان اعم از گروه‌های جنسی و سنی مختلف توانایی دسترسی و استفاده از آن را داشته باشند و همچنین وجود آن فضاها احساس اطمینان خاطر و رضایت را برای افراد به ارمغان آورد (پینوا ۱۳۹۴). از دیدگاه راجر ترانسیک، فضاهای شهری عمدتاً به دو دسته نرم‌فضا و سخت‌فضا تقسیم می‌شوند. سخت‌فضا به معنای فضاهایی است که به صورت کامل با بدنه‌های معماری محصور شده‌اند و این فضاها به عنوان مکان فعالیت‌های اجتماعی شهر و محل گردهمایی معنی شده‌اند. از طرف دیگر، نرم‌فضاها به فضاهایی اطلاق می‌شود که عناصر طبیعی و محیط طبیعی در شکل دادن آنها غلبه دارند و از نمونه‌های مهم آنها می‌توان به باغ‌ها و پارک‌ها اشاره کرد (علی‌الحسابی و رفیعی ۱۳۹۱، ۲۵۱).

۳-۲. مسکن و سکونت

مسکن در مفهوم مقدماتی و اولیه خود به عنوان فضای فیزیکی جهت رفع نیازهای ضروری و ابتدایی خانواده و همچنین سرپناه محسوب می‌شود. تأمین نیازهای کمی، کیفی، و اجتماعی و ایجاد فضای منطبق با روش زندگی انسان، هدف اصلی مسکن می‌باشد (محبی‌نژاد و دیگران ۱۴۰۲، ۵۸). مسکن در لغت دارای معانی مختلفی است که از

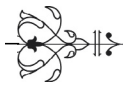
جمله رایج‌ترین آن‌ها می‌توان به سکون، آرامش، منزل کردن و اقامت گزیدن اشاره کرد (بهره‌دار و دیگران ۱۴۰۲، ۳۴). مسکن در فرهنگ معین دارای معانی متعددی است، از جمله تسکین، تسکین‌دهنده، آرام‌کننده و نوعی دارو که سبب آرامش و کاهش آلام روحی یا جسمانی است (معین ۱۳۶۲، ۱۰۰۲). همچنین در فرهنگ لغت‌نامه دهخدا دارای معانی لغوی نظیر منزل و بیت، جای باش و خانه، مقام و سکونت و همچنین جای آرام تعبیر شده است (دهخدا ۱۳۷۷، ۶۵۱). از نظر هایدگر (هایدگر ۱۹۷۶)، سکونت‌گزیدن در هر مسکنی به وقوع نمی‌پیوندد؛ زیرا سکونت نتیجه متصل و مرتبط ساختن آسمان، زمین، خدا و خود می‌باشد که از آن به عنوان چهار عنصر کلیدی یاد می‌کند (هایدگر ۱۹۷۶). از جمله مؤلفه‌هایی که مفهوم مسکن را در بعد کالبدی تجلی می‌دهد، می‌توان به رعایت حریم، سلسله‌مراتب، مکان‌یابی مناسب، ظرفیت مادی و معنوی مسکن، امنیت درونی و بیرونی مسکن و پیوند با طبیعت اشاره کرد (امین‌پور و دیگران ۱۳۹۴، ۵۷).

۳-۳. سالمندی

سالمندی به معنای یک پدیده طبیعی است که در آن تغییراتی از جمله فیزیولوژیکی و روانی در تمام موجودات زنده، از جمله انسان‌ها، رخ می‌دهد و جامعه‌شناسان آغاز دوران سالمندی و پیری را ۶۰ یا ۶۵ سال به حساب می‌آورند (حسینی و دیگران ۱۳۹۵، ۱۳). این تغییرات به چهار گونه در فرد ظاهر می‌شود:

- گونه اول: تغییرات فیزیولوژیکی و روانی به صورت همزمان در یک فرد روی می‌دهد.
- گونه دوم: تغییرات فیزیولوژیکی در یک فرد روی می‌دهد، ولی تغییر روانی صورت نمی‌پذیرد.
- گونه سوم: تغییرات روانی روی می‌دهد، در حالی که تغییر فیزیولوژیکی رخ نمی‌دهد.
- و در نهایت گونه چهارم: شامل افرادی می‌شود که تغییرات روانی و فیزیولوژیکی عمیقاً در آنها رخ نداده و از سلامت فیزیکی و روانی برخوردارند (زرقانی و دیگران ۱۳۹۴، ۱۸۱؛ فرای ۱۳۸۳، ۹۷). با توجه به اینکه بیش از ۹۰ درصد جمعیت سالمند کشور یا به صورت مستقل زندگی می‌کنند و یا با یاری حداقل دیگران به زندگی خود ادامه می‌دهند و از لحاظ فیزیولوژیکی و روانی در حد مناسبی از سلامت به سر می‌برند، در این پژوهش جامعه هدف ما گونه چهارم سالمندان دارای سلامت فیزیولوژیکی و روانی می‌باشد. البته باید به این نکته توجه داشت که شرایط خاصی نظیر محیط تندرستی، کیفیت ژنتیکی و نوع ارتباطات اجتماعی می‌تواند پارامتر پیری را در افراد مختلف تغییر دهد (طهیری

روانی» می‌توان به نظریه بوستیک (بوستیک ۲۰۰۰) اشاره کرد که سرزندگی را به معنای انرژی درونی شخصی می‌داند که نشئت گرفته از تجارب درونی فرد است. همچنین، وینهوون (وینهوون ۱۹۸۸) شادمانی را با توجه به درک و قضاوت فرد از میزان یا درجه مطلوبیت کیفیت زندگی مشخص می‌کند و در یک تعریف کلی، شادمانی و لذت فرد رابطه مستقیمی دارند. علاوه بر این، نظریه مایرز (مایرز ۲۰۰۰) بیان می‌کند که شادمانی رابطه مستقیمی با افزایش حس امنیت، سهولت در تصمیم‌گیری، افزایش روحیه مشارکت‌پذیری و در نتیجه باعث افزایش حس رضایت افراد می‌شود.

از طرفی، نظریه‌پردازانی نیز از بعد «کالبد و فضا» به بیان نظریه پرداخته‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به جین جیکوبز (جیکوبز ۱۳۸۶) اشاره کرد که وجود تعاملات اجتماعی در خیابان‌ها، نظیر تعاملات بین افراد، را عامل برقراری سرزندگی و ارتباط بصری میان یکدیگر و در نتیجه ایجاد سرزندگی می‌داند. همچنین، چپمن (چپمن ۱۹۶۶) شاخص سرزندگی مکان را رابطه مستقیمی با فعالیت‌های متنوعی که در طول ۲۴ ساعت در یک مکان رخ می‌دهد، تعریف می‌کند. علاوه بر این، چارلز لاندري (Landry 2000) نوآوری و خلاقیت در طراحی را از عوامل ایجاد سرزندگی می‌داند. با بررسی منابع و نظریه‌های ذکر شده، چنین برمی‌آید که شاخص‌های متعددی به‌عنوان عوامل اصلی و ایجادکننده سرزندگی مطرح هستند. در این پژوهش، در ابتدا بر اساس نظریات موجود، عوامل و شاخص‌هایی که ایجادکننده سرزندگی می‌باشد، گردآوری شده و بر مبنای دو دیدگاه موجود (دیدگاه فردی و نیازهای انسانی- روانی و دیدگاه کالبد و فضا، معماری و شهرسازی) در جدول ۱ ارائه شد. همچنین، پس از بررسی مبانی نظری و شاخص‌های ایجادکننده سرزندگی، چارچوب مفهومی پژوهش در تصویر ۱ ارائه شده است.

و غلامعلی‌زاده (۱۴۰۰، ۳۱). هدف از انجام این تحقیق ایجاد حس سرزندگی و بالابردن سطح کیفیت زندگی در این قشر آسیب‌پذیر می‌باشد و یکی از راهکارهای مهم انتخاب درست کالبد مسکونی است.

۳-۴. سرزندگی و شاخصه‌های به‌وجودآورنده آن در کالبد مسکونی

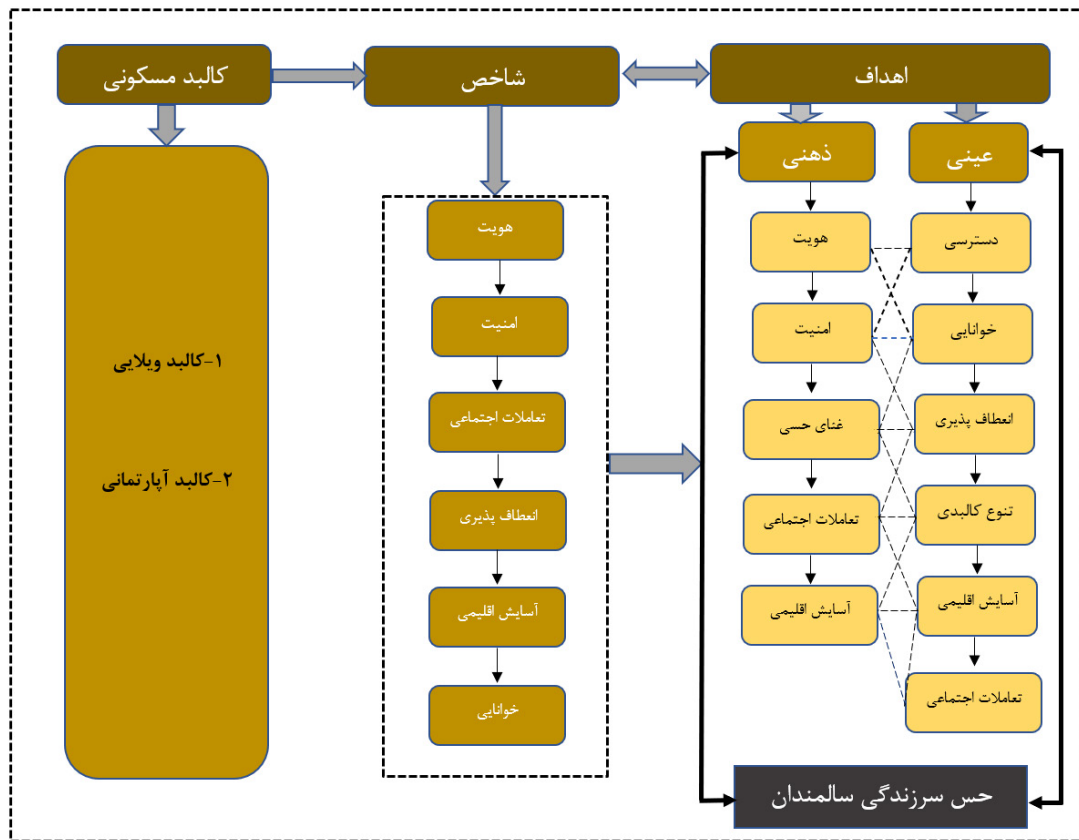
در فرهنگ دهخدا، اصطلاح سرزندگی به حالت و چگونگی سرزندگی و همچنین با نشاط بودن تعبیر شده است. در واژگان و ادبیات فارسی، مفاهیم و معادلات زیادی برای مفهوم سرزندگی استفاده می‌شود که از جمله پرکاربردترین آنها می‌توان به نشاط، شادابی، حس حیات و رضایت اشاره کرد (مولایی هاشجین و دیگران ۱۴۰۰، ۱۴). به‌عنوان یکی از تعاریف جامع و عامه سرزندگی با توجه به تعاریف موجود، می‌توان به قابلیت مکان جهت تأمین طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها و استفاده‌کنندگان با پیش‌زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی اشاره کرد که هدف از آن، گوناگونی تجربیات و تعاملات اجتماعی به شیوه‌ای است که برابری، امنیت، و راحتی را برای همه مراجعه‌کنندگان فراهم آورد (صفری شیخ‌علی کلایه و ترابی ۱۴۰۱، ۳۲۱). از نظر محققین، دو دیدگاه کلی در رابطه با تعریف سرزندگی قابل بیان است. دیدگاه اول بعد فردی و نیازهای انسانی و روانی است که مربوط به فرهنگ، بینش، و ادراک انسان می‌باشد و در واقع نیازهای روانی انسان را در بر می‌گیرد. دیدگاه دوم، کالبد و فضا است که مربوط به معماری و شهرسازی می‌شود. از نکات بسیار مهم این است که این دو دیدگاه به صورت مستقیم و متقابل با یکدیگر ارتباط دارند و در نتیجه هر یک از دیگری تأثیر می‌پذیرد. نظریات بسیاری در ارتباط با این دو دیدگاه بیان شده است که از مهمترین آنها از بعد «انسانی و

جدول ۱. شاخصه‌های به‌وجودآورنده سرزندگی (مأخذ: نگارندگان)

صاحب‌نظر	شاخص‌ها	بعد روانی	بعد کالبدی
(حسین‌زاده و دیگران ۱۴۰۱)	امنیت-دسترسی-عرصه‌های جمعی-حس تعلق به مکان-تنوع و اختلاط کاربری-زیرساخت و خدمات	امنیت حس تعلق به مکان	دسترسی-عرصه‌های جمعی-تعلق-تنوع و اختلاط کاربری-زیرساخت و خدمات
(مولایی هاشجین و دیگران ۱۴۰۰)	تنوع کالبدی-ایمنی-بهره‌گیری از عناصر طبیعی-جاذبیت بصری-چشم‌انداز مطلوب-نورپردازی مناسب	ایمنی	تنوع کالبدی-بهره‌گیری از عناصر طبیعی-جاذبیت بصری-چشم‌انداز مطلوب-نورپردازی مناسب
(بختیاری منش و بختیاری منش ۱۴۰۰)	خوانایی-امنیت و ایمنی-آسایش اقلیمی-سهولت دسترسی	امنیت	خوانایی-آسایش اقلیمی-سهولت دسترسی

صاحب‌نظر	شاخص‌ها	بعد روانی	بعد کالبدی
(کلانتر و دیگران ۱۳۹۹)	دسترسی‌پذیری-دسترسی به حمل و نقل عمومی-تزئینات و زیباسازی فضای داخلی-وسعت فضای داخلی-آسایش اقلیمی-ایمنی	ایمنی	دسترسی‌پذیری-دسترسی به حمل و نقل عمومی-تزئینات و زیباسازی فضای داخلی-آسایش اقلیمی
(پاکزاد ۱۳۹۹)	خوانایی-تنوع در عملکرد و کالبد-کاربری-برقراری امنیت-حضور افراد و دعوت‌کنندگی-بهره‌گیری از عناصر طبیعی	امنیت	تنوع در عملکرد و کالبد-کاربری-حضور افراد و دعوت‌کنندگی-بهره‌گیری از عناصر طبیعی خوانایی
(سادات و طاهر طلوع‌دل ۱۳۹۶)	خوانایی-تعاملات اجتماعی-امنیت و ایمنی-دسترسی-تنوع کالبدی-تنوع کاربری-تنوع فعالیت‌ها-غناي حسی	تعاملات اجتماعی امنیت غناي حسی	خوانایی-دسترسی-تنوع کالبدی-تنوع کاربری-تنوع فعالیت‌ها-غناي حسی
(اکتای ۱۳۹۰)	تنوع کاربران-ایمنی-فرم‌های فیزیکی-سازگاری فعالیت‌ها-تنوع فعالیت‌ها-تعاملات اجتماعی-اختلاط کاربری	تعاملات اجتماعی امنیت	تنوع کاربران-فرم‌های فیزیکی-سازگاری فعالیت‌ها-تنوع فعالیت‌ها-اختلاط کاربری
(گل ۱۳۸۷)	تعاملات اجتماعی-واحد‌های تجاری-تنوع کاربری‌ها-زندگی شبانه‌روزی	تعاملات اجتماعی	تعاملات اجتماعی-واحد‌های تجاری-تنوع کاربری‌ها-زندگی شبانه‌روزی
(گلکار ۱۳۸۶)	خوانایی-انعطاف‌پذیری-نفوذپذیری و حرکت-ایمنی و امنیت-اختلاط کاربری با فرم-آسایش اقلیمی-تعلق مکانی-همسازي با طبیعت-غناي حسی	امنیت تعلق مکانی غناي حسی	خوانایی-انعطاف‌پذیری-نفوذپذیری و حرکت-اختلاط کاربری با فرم-آسایش اقلیمی-همسازي با طبیعت
(جیکوبز ۱۳۸۶)	خوانایی-تنوع معماری-تنوع کالبدی-طراحی شهری متناسب و جذاب با فعالیت‌ها-تعاملات اجتماعی	تعاملات اجتماعی	خوانایی-تنوع معماری-تنوع کالبدی-طراحی شهری متناسب و جذاب با فعالیت‌ها
(کریر ۱۳۸۴)	ایجاد تعاملات اجتماعی-اختلاط کاربری-توجه به ورودی‌های ساختمان-سلسله‌مراتب توزیع کاربری‌ها-ایجاد حرکت پیاده در سطح شهر	تعاملات اجتماعی	اختلاط کاربری-توجه به ورودی‌های ساختمان-سلسله‌مراتب توزیع کاربری‌ها-ایجاد حرکت پیاده در سطح شهر
(پامیر ۱۳۸۳)	سازگاری-کاربری منعطف-راحتی-تنوع و تمرکز کارکردها-کاربری‌های متنوع	-	سازگاری-کاربری منعطف-راحتی-تنوع و تمرکز کارکردها-کاربری‌های متنوع
(بنتلی و دیگران ۱۳۸۲)	حس تعلق-خوانایی-انعطاف‌پذیری-تنوع و گوناگونی-نفوذپذیری-غناي حسی-تناسبات بصری	غناي حسی حس تعلق به مکان	خوانایی-انعطاف‌پذیری-تنوع و گوناگونی-نفوذپذیری-تناسبات بصری
(لینچ ۱۳۶۰)	ایمنی و امنیت-سازگاری-خوانایی-سلامتی	امنیت	سازگاری-خوانایی-سلامتی
(سالزانو ۲۰۱۷)	هویت-کنشهای اجتماعی-پایداری اکولوژیکی	پایداری اکولوژیکی	هویت-کنشهای اجتماعی
(Landry 2000)	دسترسی-ایمنی و امنیت-هویت کالبدی-خوانایی-تنوع-خلاقیت و ارتباط-تراکم مفید افراد	ایمنی و امنیت هویت	دسترسی-خوانایی-تنوع-خلاقیت و ارتباط-تراکم مفید افراد
(Steele 1981)	نفوذپذیری-تنوع-خوانایی-سلسله‌مراتب-گوناگونی-انعطاف‌پذیری-تناسب بصری-الگوهای فعالیت	-	نفوذپذیری-تنوع-خوانایی-سلسله‌مراتب-گوناگونی-انعطاف‌پذیری-تناسب بصری-الگوهای فعالیت

تصویر ۱. چارچوب مفهومی- نظری پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

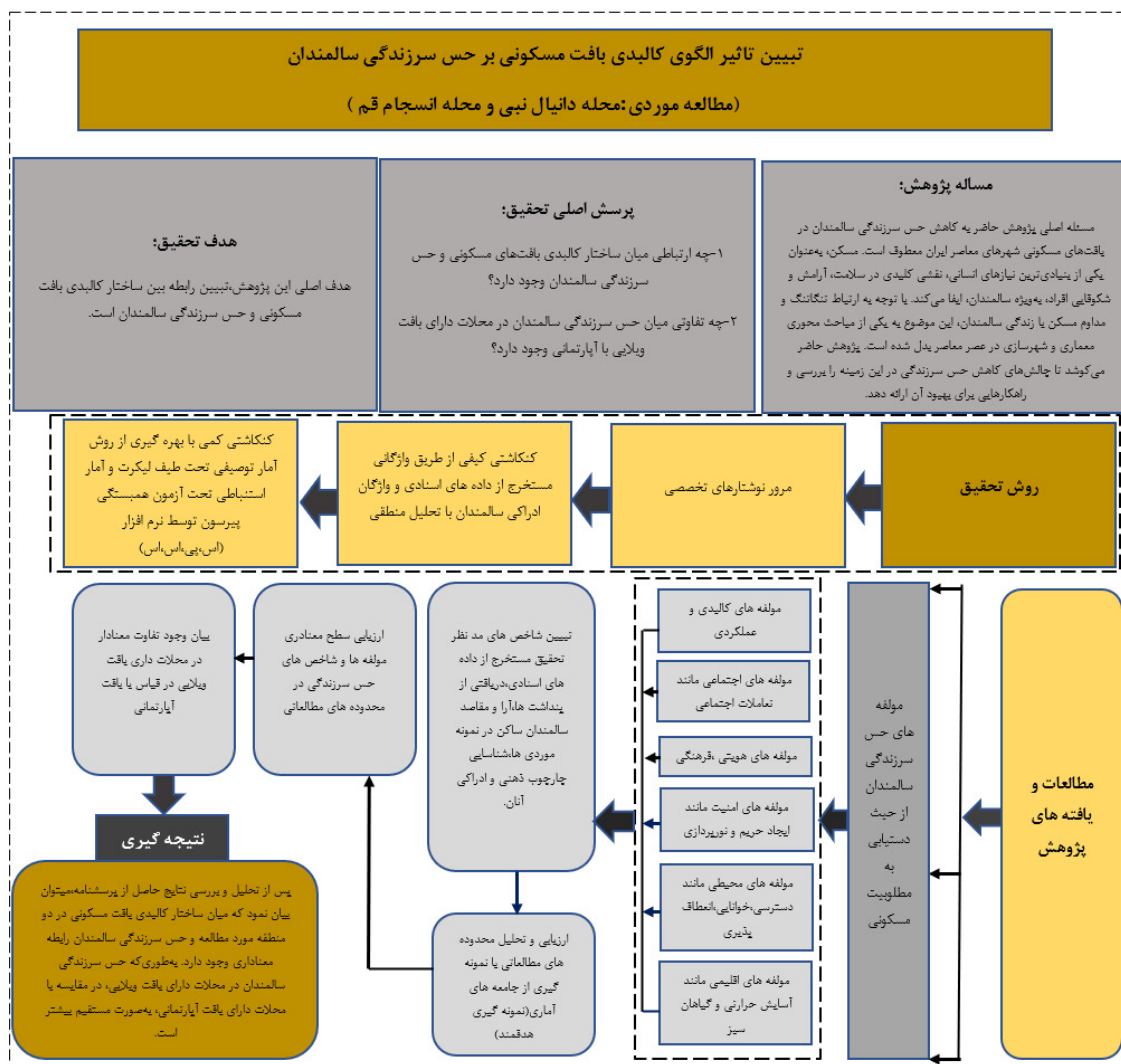
۴. روش پژوهش

این تحقیق از نظر ماهیت و نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی و در گروه تحقیقات کمی-کیفی قرار می‌گیرد. در این تحقیق از روش همبستگی استفاده شده است و سعی بر آن است که رابطه بین دو یا چند متغیر کشف شود به گونه‌ای که محقق قادر به کنترل آن‌ها نبوده و متغیرها تحت کنترل محقق نمی‌باشند (گروت و وانگ ۱۳۹۲، ۲۲۴). استفاده از داده‌های کمی به محقق این امکان را می‌دهد که نتایج خود را به جمعیت بزرگتری تعمیم دهد. این امر در تحقیق حاضر اهمیت دارد. نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری به راحتی قابل تفسیر و ارائه هستند. این امر به محقق کمک می‌کند تا یافته‌های تحقیق به شیوه‌ای روشن و قابل فهم برای دیگران ارائه شود. در تحقیقات همبستگی، سنجش و اندازه‌گیری رابطه بین دو متغیر اهمیت بیشتری نسبت به تحلیل و تفسیر آن دارد. هدف این تحقیق، سنجش ارتباط بین دو متغیر مستقل و وابسته است، که یکی از دلایل تمایز آن از نوع کیفی است. در این پژوهش، متغیر وابسته حس سرزندگی سالمندان و به طور خاص، قشر سالمند در یک

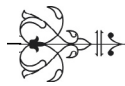
محله می‌باشد که در مقدمه تحقیق به آن پرداخته شده است. برای کنترل جامعه آماری در این تحقیق و جهت دستیابی به نتایج مورد نیاز پژوهش، روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند انتخاب شد تا بر اساس ویژگی‌های مدنظر از جمله سن، میزان اقامت در نمونه‌های مورد مطالعه و برخورداری از سلامت روانی و... افراد دارای صلاحیت انتخاب شوند. بر همین مبنا، پرسشنامه‌هایی طراحی شد و تلاش گردید تا رابطه بین الگوی کالبدی بافت مسکونی محلات و حس سرزندگی سالمندان ارزیابی شود (جدول ۲). پرسشنامه‌ها در دو محله از شهر قم (محله دانیال نبی و محله انسجام) توزیع گردید. پرسشنامه‌ها به صورت طیف لیکرت ۵ گویه‌ای و بسته ارائه شدند که بر اساس چهارچوب پژوهش، سوالات در زمینه اندازه‌گیری حس سرزندگی سالمندان و کالبد بافت مسکونی طراحی گردیده است. داده‌های گردآوری شده با نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند، نرم‌افزار SPSS قابلیت انجام تحلیل‌های چندمتغیره را دارد که می‌تواند به محقق کمک کند تا تأثیرات همزمان چندین متغیر را بر حس سرزندگی سالمندان بررسی کند. جهت جمع‌آوری داده‌ها، حدود ۳۲۵ پرسشنامه بین دو محله ذکر شده (جدول

علمی جهت حصول اطمینان از کفایت مقدار نمونه انتخاب شده می‌باشند. میزان شاخص KMO در بازه ۰ تا ۱ متغیر است و بزرگ بودن این میزان به معنای قدرت یا بهبود درجه پیش‌بینی هر متغیر به واسطه متغیرهای دیگر است. واضح است که نزدیک بودن این مقدار به عدد ۰ به معنای ضعیف بودن مدل پیش‌بینی است. این شاخص جهت تأمین شرایط کفایت نمونه‌گیری در تحلیل باید بالای ۷/۰ باشد. هرچند این میزان بین ۵/۰ تا ۷/۰ نیز با احتیاط قابل قبول است. طبق یافته‌ها، میزان KMO برابر با ۷۱۳/۰ و همچنین میزان معناداری آزمون بارتلت نیز ۰/۰۰۰ به دست آمده است که گویای معناداری نتایج به دست آمده می‌باشد. بر این مبنا، حجم نمونه جهت تحلیل کفایت می‌کند (جدول ۳).

۴) توزیع شد که از این تعداد، ۲۹۰ پرسشنامه قابلیت تحلیل را دارا بود. تعداد پرسشنامه‌ها، تأمین‌کننده تعداد مورد نیاز برای تعمیم‌پذیری نتایج به کل جامعه آماری مورد مطالعه می‌باشد. زیرا طبق مطالعه انجام‌شده، در دو نمونه مورد مطالعه جمعاً ۹۷۰ فرد سالمند وجود دارد که بر اساس جدول مورگان، جهت تعمیم‌پذیری نتایج حاصله می‌بایست پرسشنامه‌ها حداقل میان ۲۷۵ شخص سالمند توزیع می‌شد. بنابراین، با توجه به تعداد ۲۹۰ پرسشنامه‌ای که بنیان تحلیل یافته‌های پژوهش مد نظر قرار گرفته است، تعداد ۱۵ پرسشنامه بیشتر از تعداد مورد نیاز توزیع شده است تا اعتبار نتایج حاصل تأمین گردد. جهت سنجش کافی بودن مقدار نمونه‌ها، آزمون KMO و بارتلت مورد استفاده قرار گرفته است که این دو آزمون از روش‌های

تصویر ۲. فرآیند انجام پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

جدول ۲. گویه‌ها و شاخص‌های پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

نوع متغیر	شاخص	گویه	هدف
مستقل	کالبد	به چه میزان از کالبد (ویلايي-آپارتمانی) زندگی خود رضایت دارید؟	سنجش رضایتمندی
وابسته	تعاملات اجتماعی	به چه میزان دیگر سالمندان محله خود را می‌شناسید؟	سنجش میزان تعاملات
وابسته	تعاملات اجتماعی	چه میزان وقت صرف گفت‌وگو و تعامل با دیگر سالمندان می‌کنید؟	سنجش میزان تعاملات
وابسته	تعاملات اجتماعی	به چه میزان در مراسم و جلسات مربوط به همسایگان سالمند خود (مثل عزا یا عروسی) شرکت می‌کنید؟	سنجش میزان تعاملات
وابسته	هویت	به نظر شما در صورت ورود سالمندان جدید به محله شما چه مقدار طول می‌کشد تا با آن‌ها آشنا شوید؟	سنجش میزان آشنایی
وابسته	هویت	مجبور شدن به فروش یا جابجایی از محله چه مقدار برای شما ناگوار است؟ (با در نظر گرفتن علاقه به دیگر سالمندان)	سنجش احساس تعلق
وابسته	هویت	به چه میزان حس تعاون و همکاری برای حل مشکلات بین شما و دیگر سالمندان وجود دارد؟	سنجش میزان تعاون و همکاری
وابسته	هویت	به چه ميزانی از مشکلات و مسائل دوست سالمند خود آگاهی دارید؟	سنجش آگاهی
وابسته	هویت (غذای حسی)	به محیط زندگی خود به چه میزان احساس وابستگی می‌کنید؟	سنجش احساس تعلق
وابسته	امنیت	در نبود دوست سالمند خود به چه میزان مراقب خانه و اموال وی می‌باشید؟	سنجش میزان امنیت
وابسته	امنیت	به چه میزان در محل زندگی خود در صورت تنها بودن احساس امنیت می‌کنید؟	سنجش میزان امنیت
وابسته	امنیت	در کالبد (ویلايي-آپارتمانی) زندگی شما به چه میزان قلمروها با استفاده از در، نرده، حصار، و... از یکدیگر تفکیک شده‌اند؟	سنجش میزان امنیت
وابسته	امنیت	نوررسانی چه به صورت طبیعی و چه مصنوعی به الگوی (ویلايي-آپارتمانی) به چه میزان است؟	سنجش میزان انرژی
وابسته	امنیت	میزان ارائه خدمات ضروری (بیمارستان، داروخانه، و...) به صورت شبانه‌روزی در محل زندگی شما چگونه است؟	سنجش میزان خدمات در محله
وابسته	انعطاف‌پذیری	در محیط محله‌ی شما چه میزان رفتارهایی مانند احوال‌پرسی و صحبت کردن سالمندها با هم در فضای محله اتفاق می‌افتد؟	سنجش انعطاف‌پذیری در تعاملات
وابسته	انعطاف‌پذیری	به چه میزان مبلمان فضای کالبدی (ویلايي-آپارتمانی) محل زندگی خود را مناسب میدانید؟	سنجش مبلمان فضای کالبدی
وابسته	انعطاف‌پذیری	به چه میزان فضاهای داخلی محل زندگی شما (مسکونی-آپارتمانی) با استفاده از مبلمان قابل تغییر است؟	سنجش انعطاف‌پذیری
وابسته	انعطاف‌پذیری	تا چه حد در محل زندگی شما از رنگ‌های شاد و سرزنده مانند آبی، قرمز، سبز، و سفید در مصالح و متريال‌ها استفاده شده است؟	سنجش انعطاف‌پذیری
وابسته	دسترسی	به چه میزان به فضاهای عمومی مانند مساجد، پارک‌ها، و... دسترسی دارید؟	سنجش دسترسی به فضاهای عمومی
وابسته	دسترسی	به چه میزان به حمل‌ونقل شهری و سایر زیرساخت‌ها دسترسی دارید؟	سنجش دسترسی به حمل و نقل شهری
وابسته	دسترسی	نحوه دسترسی شما به فضای مسکونی (ویلايي-آپارتمانی) از طریق امکاناتی مانند آسانسور و دستگاه پله به چه میزان مناسب است؟	سنجش دسترسی به آسانسور و...
وابسته	آسایش اقلیمی	تا چه میزان محل زندگی شما (ویلايي-آپارتمانی) دارای تهویه طبیعی و مصنوعی مناسب است؟	سنجش آسایش محیطی
وابسته	آسایش اقلیمی	به چه میزان در محل زندگی شما از عناصر طبیعی مانند (سبزه و گیاهان) استفاده شده است؟	سنجش آسایش محیطی
وابسته	خوانایی	به چه میزان از فضاهای خوانا و قابل تشخیص در طراحی بخش‌های مختلف محل زندگی شما استفاده شده است؟	سنجش خوانایی در محل زندگی
وابسته	خوانایی	به چه میزان از مسیرهای ساده و بدون پیچ و خم در دسترسی‌های کالبدی (ویلايي-آپارتمانی) محل زندگی شما استفاده شده است؟	سنجش خوانایی مسیرهای بدون پیچ و خم در محل زندگی
وابسته	خوانایی	به چه میزان از علائم و نماهای آشنا و قابل تشخیص سالمندان در کالبد (ویلايي-آپارتمانی) شما استفاده شده است؟	سنجش خوانایی علائم آشنا سالمندان در محل زندگی

است. بر اساس ماهیت تحقیق، یک نمونه از این محله‌ها با الگوی مسکن ویلایی و نمونه دیگر با الگوی مسکن آپارتمانی (مجمع‌ها) می‌باشد.

۲-۵. محله خیابان دانیال نبی

خیابان دانیال نبی قم یکی از قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین خیابان‌های منطقه ۴ قم است که دارای مساحتی معادل ۶۲ هکتار می‌باشد. تقریباً تمام خانه‌های آن به صورت ویلایی احداث شده‌اند. ساکنان این خیابان اکثراً از اهالی قدیمی شهر قم هستند و به طور کلی، محله دارای قشر مذهبی و جمعیت سالمند بالایی می‌باشد. منطقه انتخاب شده حد فاصل خیابان‌های قائم و لقمان حکیم است و یک مسجد محلی در آن واقع شده است. در مقابل مسجد، یک میدان کوچک با فضای سبز وجود دارد و در کنار آن چند واحد تجاری از جمله نانوايي، فروشگاه، قصابی و غیره قرار دارند که این منطقه را می‌توان به‌عنوان مرکز محله معرفی کرد. با توجه به حضور جمعیت بالا در مسجد، که برای اقامه نماز جماعت گرد هم می‌آیند و اکثریت آن‌ها را قشر سالمند تشکیل می‌دهند، می‌توان به تعداد زیاد سالمندان در این محله پی برد. الگوی اکثر خانه‌های این منطقه به صورت ویلایی (شمالی‌ساز، جنوبی‌ساز) است که هر یک دارای حیاط مختص به خود می‌باشند (خلیفه‌شوشتری و ریسی ۱۴۰۱، ۱۲۱) (تصویر ۳).

۳-۵. محله خیابان انسجام

خیابان انسجام یکی از محلات منطقه ۴ شهرداری قم می‌باشد. این محله یکی از مهم‌ترین و معروف‌ترین خیابان‌های شهر قم است که در حد فاصل خیابان جمهوری و میدان دانیال نبی واقع شده و مساحتی بالغ بر ۱۰۹ هکتار دارد. همچنین این محله دارای چند خیابان فرعی مهم از جمله خیابان‌های جامی، شهید دزفولی، و شهیدان محرابی است. اکثر خانه‌های این محله به صورت مسکونی (آپارتمانی) و با تعداد طبقات ۴ تا ۸ طبقه ساخته شده‌اند، در حالی که نوع مسکونی ویلایی به ندرت در آن دیده می‌شود. تعداد ۷ مجتمع مسکونی از فضاهای پرجمعیت و مهم محله بوده و از جمله کاربری‌های مهم آن می‌توان به مدرسه، مسجد، فضای سبز، فروشگاه، مجموعه ورزشی، و غیره اشاره کرد. این موضوع بیانگر شهرسازی و ساختار مناسب این محله است. اکثر ساکنین این محل را اهالی قدیمی و قشر متوسط به بالا تشکیل داده‌اند (تصویر ۳).

جدول ۳. آزمون KMO و ضریب بارتلت (مأخذ: نگارندگان)

آزمون بارتلت	متغیر KMO	سطح معناداری	df
۰/۷۱۳	۴۲۲/۲۵۳۵	۰۰۰/۰	۵۲۸

۵. معرفی نمونه‌ها

در پژوهش حاضر، دو نمونه از محلات مسکونی شهر قم انتخاب شده است که یکی از آنها محلات با الگوی مسکن ویلایی و دیگری محلات با الگوی مسکن آپارتمانی است. هدف اصلی از این انتخاب، این بوده است که محلات مورد مطالعه به‌گونه‌ای برگزیده شوند که متغیرهای مستقل ثانویه مانند قومیت، وضعیت اقتصادی، مرتبه اجتماعی، و غیره کمترین اثرگذاری را بر متغیر وابسته یعنی حس سرزندگی سالمندان داشته باشند. به عبارت دیگر، در محله‌ها و نمونه‌های مورد مطالعه باید این متغیرهای ثانویه تأثیر یکسانی بر روی متغیر وابسته (حس سرزندگی سالمندان) داشته باشند. برای این منظور، محلات انتخابی از بعد قدمت (چه آپارتمانی و چه ویلایی) از دیرینه‌ترین نوع محلات در نوع خود بوده‌اند و افراد ساکن در آنها مدت زمان زیادی را در این محلات سکونت داشته‌اند. علاوه بر این، هر دو محله انتخاب شده در مناطق نسبتاً خوب و گران شهر قم قرار دارند و افراد ساکن در این محلات از نظر مالی در وضعیت نسبتاً خوبی قرار دارند. این ویژگی‌ها در هر دو محله انتخابی وجود داشته و به‌طور کلی شرایط مشابهی برای مقایسه ایجاد کرده است. در ادامه و پیش از بیان نتایج و یافته‌های تحقیق، این دو نمونه از محلات معرفی خواهند شد.

۵-۱. شهر قم

استان قم با ۱۱۲۳۸ کیلومتر مربع، معادل ۶۸ صدم درصد از مساحت کل ایران را تشکیل می‌دهد. موقعیت جغرافیایی این استان، به دلیل قرارگیری در مرکز کشور و در محدوده فلات مرکزی ایران، باعث شده است که قم به عنوان مهم‌ترین مرکز ثقل جغرافیایی کشور شناخته شود. به همین دلیل، از آن به عنوان چهارمین شهر مهاجرپذیر کشور یاد می‌شود (سازمان مسکن و شهرسازی قم ۱۳۸۹، ۲۲؛ لطفی و دیگران ۱۳۹۲، ۸۰). بر اساس آخرین سرشماری که در سال ۱۴۰۲ انجام شد، جمعیت قم یک میلیون و ۴۳۵ هزار نفر است که از این تعداد، سهم سالمندان ۶۵ سال به بالا معادل ۸۴ هزار نفر و حدود ۵.۹ درصد از جمعیت می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان قم ۱۴۰۲؛ شاکرآرانی ۱۴۰۱). در این پژوهش، دو نمونه از محلات مسکونی (ویلایی و آپارتمانی) در شهر قم انتخاب شده

تصویر ۳. نقشه و تصاویر الگوی کالبدی از بافت محله دانیال نبی و انسجام قم (مأخذ: نگارندگان)

جدول ۵. توزیع فراوانی جامعه محلات مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	عنوان	فراوانی	درصد
۱	خیابان دانیال نبی قم	۱۵۵	۵۳
۲	خیابان انسجام قم	۱۳۵	۴۷
۳	جمع کل	۲۹۰	۱۰۰

جدول ۴. مشخصات کالبدی نمونه های مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	نام محله	نوع مسکن	سازماندهی فضایی	مرکز محله
۱	محله دانیال نبی قم	ویلاهی	شبکه‌ای	مسجد-فضای سبز
۲	محله انسجام قم	آپارتمانی	خوشه‌ای	پارک-فضای سبز

۲-۶. توزیع فراوانی جنسیت

باتوجه به جدول شماره ۶ از جامعه مورد مطالعه ۵۸/۶۲ درصد آن را آقایان و ۴۱/۳۸ درصد آن را بانوان تشکیل داده‌اند.

جدول ۶. توزیع فراوانی جنسیت محلات مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	جنسیت	مرد	زن
۱	خیابان دانیال نبی قم	۸۷	۶۸
۲	خیابان انسجام قم	۸۳	۵۲
۳	جمع کل	۱۷۰	۱۲۰
۴	درصد	۵۸/۶۲	۴۱/۳۸

۶. یافته‌های پژوهش

این بخش به معرفی محله‌های مورد بررسی در این پژوهش و تحلیل نتایج به‌دست‌آمده از ساکنان این محله‌ها اختصاص دارد.

یافته‌های توصیفی مستخرج از پرسشنامه

۱-۶. توزیع فراوانی محلات مورد مطالعه

با توجه به جدول ۵، جامعه مورد مطالعه جمعاً ۲۹۰ نفر می‌باشد که ۱۵۵ نفر از خیابان دانیال نبی قم و ۱۳۵ نفر از خیابان انسجام قم بوده‌اند.

شد. به‌منظور ارزیابی روایی ابزار پژوهش، از ضریب همبستگی آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به استاندارد مرسوم برای ضریب اعتماد (۰.۷)، نتایج نشان می‌دهد که سوالات و پرسشنامه دارای قابلیت اعتماد قابل قبولی هستند و می‌توان به نتایج به‌دست‌آمده از آن‌ها اتکا کرد (جدول ۹). جهت اثبات یا رد فرضیه تحقیق (مبنی بر رابطه میان حس سرزندگی سالمندان و الگوی مسکن در بافت‌های مسکونی)، می‌توان به جدول تحلیل آزمون فرضیه میانگین‌ها اشاره کرد. این جدول بیانگر آن است که آیا تفاوت معناداری بین متغیرهای بیان‌شده در پژوهش حاضر وجود دارد یا خیر. بخش بسیار مهم جدول که به آن می‌توان اشاره کرد، ضریب سطح معناداری با نماد sig نمایش داده شده است. سطح معناداری به معنای معیار یا میزانی است که به‌عنوان پایه معناداری به حساب می‌آید و با خطای نوع اول قیاس می‌شود. عموماً در تحقیقات علوم انسانی و علوم پزشکی، این میزان به ترتیب ۰.۵/۰ و ۰.۱/۰ در نظر گرفته می‌شود. بر این اساس، چنانچه نتایج بررسی رابطه متغیر یا تفاوت آن‌ها کمتر از ۰.۵/۰ باشد، احتمال تصادفی بودن این تفاوت یا ارتباط بسیار کم است و نتیجه حاصل بیانگر آن است که تفاوت یا رابطه موردنظر معنادار می‌باشد. اما چنانچه این ضریب بیشتر از ۰.۵/۰ باشد، احتمال اتفاقی بودن نتیجه حاصل زیاد است و رابطه یا تفاوت متغیرها به‌صورت معنادار نیست. در نتیجه و با استناد به ضریب حاصله در پژوهش طبق جدول ۵ که ۰.۱۴/۰ می‌باشد، می‌توان چنین دریافت نمود که از نظر آماری، اختلاف معنی‌داری بین الگوی کالبدی (ویلایی-آپارتمانی) بافت مسکونی بر حس سرزندگی سالمندان وجود دارد. به‌عبارت دیگر، بین حس سرزندگی سالمندان در بافت‌های مسکونی (ویلایی-آپارتمانی) تفاوت و اختلاف معناداری وجود دارد (جدول ۱۰). در جدول شماره ۱۱، به ضریب تفاوت معناداری بین محلات مختلف پژوهش حاضر پرداخته شده است. نتایج حاصله از آزمون تی، تفاوت میانگین حس سرزندگی سالمندان در بین پاسخگویان دو محله دانیال نبی قم (ویلایی) و انسجام قم (آپارتمانی) را نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان بیان نمود که میزان حس سرزندگی سالمندان پاسخگویان محله انسجام ۱/۹۳ و دانیال نبی ۲/۰۲ تفاوت دارد و این تفاوت ۰/۰۰ معنی‌دار است. بدین معنی که میانگین احساس سرزندگی در محله انسجام کمتر از دانیال نبی می‌باشد. حس سرزندگی سالمندان محله دانیال نبی قم در حد متوسط است، در حالی که در محله انسجام کمتر می‌باشد. در ادامه، جهت اثبات فرضیه تحقیق، می‌توان به آزمون همبستگی پیرسون که در جدول شماره ۱۲ ارائه شده است، اشاره کرد. پس از نرمال‌سازی داده‌ها، از روش همبستگی برای تحلیل استفاده

۳-۶. توزیع فراوانی وضعیت روانی پاسخگویان

بررسی وضعیت سلامت روانی جمعیت مورد مطالعه نشان می‌دهد که اکثریت قریب به اتفاق آن‌ها (۹۶/۸۶٪) فاقد هرگونه مشکل روانی بوده و از سلامت روانی مناسبی برخوردار هستند. تنها (۳/۴۵٪) از افراد دارای مشکلات روانی می‌باشند و درباره (۰/۶۹٪) نیز اطلاعاتی در دسترس نیست. این آمارها حاکی از وضعیت مطلوب سلامت روانی در این جمعیت است. به طور کلی، می‌توان گفت که جمعیت مورد بررسی از نظر سلامت روانی در سطح مناسبی قرار دارند و مشکلات روانی در بین آن‌ها تا حد زیادی محدود است.

جدول ۷. توزیع فراوانی وضعیت روانی پاسخگویان (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	وضعیت روانی	فراوانی	درصد
۱	بدون مشکل	۲۷۸	۹۵/۸۶
۲	دارای مشکل	۱۰	۳/۴۵
۳	گم شده	۲	۰/۶۹
	جمع کل	۲۹۰	۱۰۰

۴-۶. توزیع فراوانی نوع مسکن پاسخگویان

بررسی نوع مسکن در جمعیت مورد مطالعه نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از افراد (۵۰/۶۹٪) در واحدهای مسکونی ویلایی زندگی می‌کنند. در مقابل، (۴۷/۵۹٪) از جمعیت در آپارتمان‌ها سکونت دارند. برای (۱/۷۲٪) از افراد نیز اطلاعاتی درباره نوع مسکن آن‌ها در دسترس نیست. این آمارها نشان می‌دهد که در این جمعیت، سهم واحدهای مسکونی ویلایی و آپارتمانی تقریباً برابر است. بنابراین، می‌توان گفت که از نظر نوع مسکن، وضعیت نسبتاً متعادلی در این جمعیت وجود دارد و هر دو نوع واحد مسکونی به میزان قابل توجهی حضور دارند. این تنوع در نوع مسکن بیانگر وضعیت مناسب مسکن در این جامعه است.

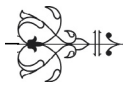
جدول ۸. توزیع فراوانی نوع مسکن پاسخگویان (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	نوع مسکن	فراوانی	درصد
۱	ویلایی	۱۴۷	۵۰/۶۹
۲	آپارتمانی	۱۳۸	۴۷/۵۹
۳	گم شده	۵	۱/۷۲
	جمع کل	۲۹۰	۱۰۰

۵-۶. یافته‌های استنباطی پژوهش

پیش از تحلیل داده‌ها، قابلیت اعتماد پرسشنامه و سوالات آن مورد ارزیابی قرار گرفت و همچنین اعتبار آن‌ها سنجیده

اجتماعی.

۲. حس سرزندگی: تحلیل حس سرزندگی سالمندان در هر دو نوع محله، شامل احساس رضایت از زندگی، ارتباطات اجتماعی و فعالیت‌های روزمره.

۳. عوامل مؤثر بر حس سرزندگی: معرفی عواملی که بر حس سرزندگی سالمندان تأثیرگذار هستند، مانند کیفیت فضاهای عمومی، امنیت محیطی و فرصت‌های اجتماعی.

جدول ۹. ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

تعداد پرسش‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
۱۵	۰/۷۴

جدول ۱۰. آنالیز واریانس آزمون برابری میانگین‌ها (مأخذ: نگارندگان)

مجموعه مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروهی	۲	۲۳۳/۵۳۹	۴/۵۰۴	۰/۰۱۴
درون گروهی	۲۸۵	۵۱/۸۵۲		
کل	۲۸۷	۵۳۹۲/۹۹۰		

جدول ۱۱. مقایسه میانگین احساس سرزندگی در دومحله (مأخذ: نگارندگان)

محل مورد مطالعه	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
انسجام	۲۹۰	۱/۹۳۴۴	۰/۹۱۴۵۷	۰/۵۶۸۴
دانیال نبی قم	۲۹۰	۲/۰۱۸۷	۰/۶۷۲۶۶	۰/۰۶۵۰۳

جدول ۱۲. ضریب همبستگی پیرسون ارتباط بین الگوی بافت مسکونی (ویلاهی و آپارتمانی) بر حس سرزندگی سالمندان (مأخذ: نگارندگان)

حس سرزندگی سالمندان	
الگوی بافت مسکونی (ویلاهی)	ضریب همبستگی پیرسون
	۰/۷۲۸
	سطح معنی‌داری
	۰/۰۰۰
	حجم نمونه
	۲۰۳
الگوی بافت مسکونی (آپارتمانی)	ضریب همبستگی پیرسون
	-۰/۴۳۲
	سطح معنی‌داری
	۰/۰۰۰
	حجم نمونه
	۱۷۷

۷. بحث

ارتباط بین حس سرزندگی سالمندان با بهبود و ارتقای عملکرد فردی و اجتماعی، اهمیت این موضوع را دوچندان کرده است. بر اساس شواهد موجود، بهبود حس سرزندگی سالمندان می‌تواند به ارتقای کارایی در هر دو بعد فردی و

شد. در تحقیقات همبستگی، پس از تأیید وجود رابطه و تعیین جهت آن، امکان محاسبه مقدار و ضریب همبستگی فراهم می‌شود. ضریب همبستگی در بازه‌ای از $+1$ تا -1 قرار دارد؛ بدین معنا که در صورت عدم وجود همبستگی، ضریب صفر خواهد بود و نشان‌دهنده عدم ارتباط بین دو متغیر است. اگر ضریب همبستگی در محدوده صفر تا $+1$ باشد، نشان‌دهنده همبستگی مثبت و همسو بودن تغییرات متغیرها است. هرچه این ضریب به صفر نزدیک‌تر شود، همبستگی مثبت ضعیف‌تر و هرچه به $+1$ نزدیک‌تر باشد، همبستگی مثبت قوی‌تر خواهد بود. همچنین، اگر ضریب همبستگی بین صفر تا -1 قرار گیرد، نشان‌دهنده همبستگی منفی است، به این معنا که تغییرات متغیرها در خلاف جهت یکدیگر رخ می‌دهد. هرچه ضریب به صفر نزدیک‌تر باشد، همبستگی منفی ضعیف‌تر و هرچه به -1 نزدیک‌تر شود، همبستگی منفی قوی‌تر خواهد بود (ارزانی بیرگانی و وحیاتی ۱۴۰۲، ۴۷). بنابراین، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده بر اساس جدول شماره ۱۲، می‌توان با اطمینان اظهار داشت که با توجه به سطح معنی‌داری داده شده در جدول فوق که برابر $0/000$ و مقایسه آن با میزان خطای مجاز $0/05$ ، با اطمینان ۹۵ درصد فرض H_0 رد می‌شود؛ بدین معنا که بین الگوی بافت مسکونی (ویلاهی) و حس سرزندگی سالمندان از لحاظ آماری رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین، با توجه به مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون داده شده در جدول فوق که برابر $0/728$ می‌باشد، این رابطه از نوع مستقیم و مثبت است، یعنی هرچه الگوی بافت مسکونی محله مورد سکونت ویلاهی باشد، حس سرزندگی در سالمندان بیشتر و مثبت‌تر خواهد بود. از طرفی، با توجه به تحلیل سطح معنی‌داری داده شده در جدول فوق که برابر $0/000$ و مقایسه آن با میزان خطای مجاز $0/05$ ، با اطمینان ۹۵ درصد فرض H_0 رد می‌شود؛ بدین معنا که بین الگوی بافت مسکونی (آپارتمانی) و حس سرزندگی سالمندان از لحاظ آماری رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین، با توجه به مقدار و علامت ضریب همبستگی پیرسون داده شده در جدول فوق که برابر $-0/432$ می‌باشد، این رابطه از نوع معکوس است، یعنی هرچه الگوی بافت مسکونی از نوع آپارتمانی باشد، حس سرزندگی سالمندان از سکونت در منازل آپارتمانی کمتر است. لذا تمایل آن‌ها به سکونت در بافت مسکونی ویلاهی بیشتر و تمایل به سکونت در بافت مسکونی آپارتمانی کمتر خواهد بود.

در نتیجه، یافته‌های پژوهش شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. تفاوت‌های الگوی مسکونی: بررسی تفاوت‌های ساختاری و فضایی بین محله ویلاهی و محله آپارتمانی، از جمله ابعاد فیزیکی، دسترسی به فضاهای سبز و امکانات

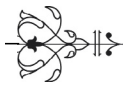
اجتماعی منجر شود. تحقیقات نشان می‌دهد که تقریباً تمام کشورهای جهان با روند رشد جمعیت سالمندان مواجه خواهند شد. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ به ۹.۷ میلیارد نفر خواهد رسید که از این تعداد، حدود ۲ میلیارد نفر بالای ۶۰ سال سن خواهند داشت (United Nations ۲۰۱۹). بنابراین، افزایش حس سرزندگی در سالمندان می‌تواند عاملی مؤثر در بهبود کارآمدی فردی و اجتماعی آنان باشد. این پژوهش با هدف تبیین تأثیر الگوی کالبدی بافت مسکونی بر حس سرزندگی سالمندان (مطالعه موردی: محله دانیال نبی و محله انسجام قم) تدوین شده است. نتایج بررسی فرضیه‌ی اصلی پژوهش نشان می‌دهد که متغیر مستقل، یعنی نوع و کیفیت مسکن، تأثیر مثبت و معناداری بر حس سرزندگی سالمندان دارد. کیفیت بافت و کالبد مسکونی با افزایش حس سرزندگی سالمندان ارتباط مستقیمی دارد. بر اساس نتایج جدول ضریب همبستگی، میزان همبستگی بین ساختار کالبدی و حس سرزندگی سالمندان در بافت ویلایی ۰.۷۲۸ به‌دست آمده است که نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی مستقیم و معنادار میان حس سرزندگی سالمندان و کالبد مسکونی است. از سوی دیگر، ضریب همبستگی در بافت آپارتمانی ۰.۴۳۲- محاسبه شده است که بیانگر رابطه‌ی معکوس و غیرمستقیم بین حس سرزندگی سالمندان و زندگی در آپارتمان می‌باشد. همچنین، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میزان حس سرزندگی سالمندان در محله‌ی انسجام ۱.۹۳ و در محله‌ی دانیال نبی ۲.۰۲ است که بیانگر تفاوت معنادار میان حس سرزندگی سالمندان در این دو محله می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر، میانگین حس سرزندگی در محله‌ی انسجام کمتر از محله‌ی دانیال نبی است. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که سالمندان ساکن در بافت‌های ویلایی، در مقایسه با سالمندان ساکن در بافت‌های آپارتمانی، احساس سرزندگی بیشتری دارند. نتایج این پژوهش با مطالعات داخلی از جمله تحقیقات (رحیمیان و دیگران ۱۴۰۳؛ حیاتی و ارزانی بیرگانی ۱۴۰۲؛ و شوشتری و رئیسی ۱۴۰۱) و تحقیقات خارجی مانند (Rozanski ۲۰۲۳) تطابق دارد. در این پژوهش به نظر می‌رسد که میزان انعطاف‌پذیری در بافت‌های آپارتمانی نسبت به محله‌های ویلایی بیشتر باشد. با این حال، یکی از عوامل مؤثر بر افزایش حس سرزندگی سالمندان بر اساس شاخص‌های استخراجی امنیت می‌باشد که در محله‌های ویلایی، وجود امنیت بیشتر (ازجمله حریم‌های اختصاصی و نیمه‌اختصاصی گسترده‌تر) نسبت به محلات آپارتمانی است.

۸. نتیجه‌گیری

امروزه تغییر و تحول در زندگی شهری و شهرنشینی بدون شک حس سرزندگی سالمندان را تحت تأثیر قرار داده

است. کارشناسان بسیاری بر این باورند که نوع کالبدی بافت مسکونی (ویلایی- آپارتمانی) می‌تواند یکی از عوامل مؤثر و تعیین‌کننده بر حس سرزندگی سالمندان در محله‌های مسکونی باشد. با توجه به آنچه که در پیشینه تحقیق حاضر بررسی شد، بر اساس نظر کارشناسان، نوع کالبدی بافت محل سکونت، اعم از ویلایی یا آپارتمانی، در شکل‌گیری حس سرزندگی سالمندان تأثیرگذار است. همچنین، با تحلیل و آنالیز داده‌ها در رابطه با متغیر وابسته پژوهش، یعنی حس سرزندگی سالمندان، می‌توان تشریح کرد که در محله‌های دارای بافت ویلایی نسبت به آپارتمانی، ناهمسانی معناداری بین دو متغیر اصلی پژوهش، یعنی ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و حس سرزندگی سالمندان، وجود دارد. از لحاظ آماری، پاسخ محله دارای بافت ویلایی (خیابان دانیال نبی قم) با پاسخ محله دارای بافت آپارتمانی (خیابان انسجام قم) ناهمسان و متفاوت است، به‌گونه‌ای که در محله دارای بافت ویلایی، سالمندان حس سرزندگی بیشتری دارند. بدین سبب، این‌گونه برداشت می‌شود که در محله‌های دارای بافت ویلایی، حس سرزندگی بیشتری نسبت به محله‌های دارای بافت آپارتمانی وجود دارد. در محله آپارتمان‌نشین مورد مطالعه در این پژوهش، با وجود امکاناتی که بر ایجاد حس سرزندگی کمک می‌کند، مانند مراکز خرید اختصاصی، فضای سبز و...، لیکن این امکانات به برتری نسبی بافت‌های آپارتمانی در قیاس با بافت‌های ویلایی از لحاظ حس سرزندگی سالمندان منتهی نشده است. بر این اساس، می‌توان بیان داشت که با استناد به تجزیه و تحلیل داده‌ها، حس سرزندگی سالمندان در محله‌های دارای بافت ویلایی‌نشین بیشتر از بافت آپارتمان‌نشین است و ویلایی بودن بافت محلات منجر به آن می‌شود که سالمندان احساس سرزندگی بهتری داشته باشند. در ادامه، به ارائه راه‌حل‌ها و پیشنهادات عملی برای بهبود الگوهای مسکونی و افزایش حس سرزندگی سالمندان بر اساس شاخص‌های مورد سنجش در دو محله دانیال نبی و محله انسجام شهر قم پرداخته می‌شود:

- ایجاد فضاهای عمومی مانند میدان‌ها، پارک‌های کوچک محلی و نشیمن‌های جمعی در محله جهت افزایش تعاملات و آشنایی بیشتر سالمندان با یکدیگر
- طراحی مسیرهای پیاده‌روی با نیمکت‌های استراحت در فواصل مناسب برای تسهیل گفت‌وگو و دیدارهای اجتماعی
- برگزاری رویدادهای فرهنگی مخصوص سالمندان برای تشویق آن‌ها به مشارکت اجتماعی
- تشویق مشارکت سالمندان در تصمیم‌گیری‌های محل زندگی خود

- استفاده از پوشش گیاهی برای ایجاد سایه و کاهش دمای محیط در فصل‌های گرم
- طراحی معابر با تهویه طبیعی و جریان هوای مناسب برای کاهش گرمای شهری، خصوصاً در اقلیم گرم و خشک شهر قم
- اجرای سقف‌های سبز و دیوارهای زنده برای بهبود کیفیت هوای محله و کاهش آلودگی
- نصب تابلوهای راهنمای بزرگ و خوانا با علائم تصویری جهت تسهیل در دسترسی برای سالمندانی که مشکلات بینایی دارند
- استفاده از رنگ‌های متمایز و تضادهای بصری در معابر و فضاهای مسکونی جهت افزایش درک فضایی سالمندان
- طراحی مسیرهای پیاده‌روی و فضاهای عمومی با سازمان‌دهی واضح و قابل فهم جهت کاهش سردرگمی سالمندان

با توجه به پیشنهادات ارائه‌شده، می‌توان در کالبد بافت‌های مسکونی محلات شهر قم فضاهایی را ایجاد کرد که حس خوشحالی و تعلق را تقویت کرده و به افزایش حس سرزندگی سالمندان در کالبد مسکونی محلات کمک کند.

۹. تقدیر و تشکر

این پژوهش با یاد و خاطره مادر بزرگ عزیزم، [مرحومه صدیقه امیدی]، تقدیم می‌شود؛ کسی که زندگی و تجربه‌های ارزشمندش در دوران سالمندی، الهام‌بخش اصلی انتخاب این موضوع پژوهشی بود. مشارکت ایشان در این مطالعه و دیدگاه‌های خاصشان، نقش مهمی در غنای این تحقیق داشت. اگرچه دیگر در میان ما نیستند، اما یاد و خاطره‌شان همچنان راهنمای مسیر علمی من خواهد بود (شادی روح اموات صلوات).

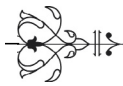
- ایجاد فضاهای فرهنگی از جمله مساجد، سراهای محله و فضاهای جمعی جهت بازدید با یکدیگر در راستای افزایش حس تعاون
- حفظ و احیای عناصر معماری سنتی و بومی در طراحی بافت مسکونی برای افزایش احساس تعلق
- تفکیک فضاهای شخصی و عمومی با استفاده از نرده یا حصار
- تقویت روشنایی محل سکونت، معابر و فضاهای عمومی برای کاهش ترس از جرم در ساعات شب و همچنین تفکیک فضاهای شخصی و عمومی با استفاده از نرده یا حصار
- طراحی ورودی‌های قابل کنترل برای محلات، همراه با سیستم‌های نظارت اجتماعی و دوربین‌های امنیتی
- توسعه برنامه‌های همیاران محله، که در آن سالمندان و سایر ساکنان برای گزارش مشکلات امنیتی همکاری کنند
- طراحی فضاهای چندمنظوره که قابلیت تغییر و تطبیق با نیازهای سالمندان را داشته باشند (مثلاً فضاهایی که روزها محل گردهمایی و شب‌ها محل استراحت باشند)
- امکان تغییر کاربری ساختمان‌ها به مرور زمان با توجه به تغییر نیازهای سالمندان (مثلاً تبدیل خانه‌های شخصی به مراکز اجتماع)
- استفاده از مبلمان و تجهیزات قابل تنظیم برای استفاده راحت‌تر سالمندان در کالبد مسکونی و فضاهای عمومی
- ایجاد مسیرهای پیاده‌روی بدون مانع، با سطح صاف و شیب‌های ملایم برای افراد دارای محدودیت حرکتی
- طراحی ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی نزدیک به مراکز خدماتی و درمانی، با امکانات ویژه سالمندان
- نصب رمپ‌ها، آسانسورها و نرده‌های محافظ در فضاهای عمومی و ورودی‌های ساختمان‌ها

منابع

۱. ارزانی بیرگانی، ندا، و حامد حیاتی. ۱۴۰۲. تبیین تأثیر الگوی کالبدی بافت‌های مسکونی (ویلاهی و آپارتمانی) بر تعاملات همسایگی (چهره به چهره) در محلات (مورد پژوهش: شهرک مسکونی نفت، نیوسایت، زیتون کارمندی و کیانپارس در شهر اهواز). هویت شهر (۵۵): ۳۵-۵۰.
۲. امین‌پور، احمد، رامین مدنی، حامد حیاتی، و محمدعلی دل‌داده. ۱۳۹۴. بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه‌های اسلامی. مدیریت شهری و روستایی ۱۴ (۴۰): ۴۷-۶۰.
۳. بختیاری‌منش، الهام، و محیا بختیاری‌منش. ۱۴۰۰. بررسی نقش عوامل کالبدی در سرزندگی خیابان نوبهار کرمانشاه با رجوع به آرای کاربران فضا. آرمان‌شهر ۱۴ (۳۴): ۴۷-۶۴.
۴. بنتلی، ای‌ین، آلن الیک، پال مورین، سومک گلین، و گراهام اسمیت. ۱۳۸۲. محیط‌های پاسخده. ترجمه مصطفی بهزادفر. تهران: دانشگاه علم و صنعت.

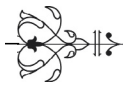
۵. بهره‌دار، امجد، رامین مدنی، و محسن افشاری. ۱۴۰۲. ارائه الگوی کالبدی مسکن امروز با بهره‌گیری از کیفیات مطلوب خانه‌های تاریخی (نمونه موردی: شهر کرمان). توسعه پایدار شهری ۴(۱۱): ۳۳-۵۰.
۶. بینوا، سمیه. ۱۳۹۴. برنامه‌ریزی توسعه فضاهای عمومی شهر مشهد با رویکرد بهداشت، ایمنی و محیط زیست (ESH). دانشگاه زابل، دانشکده ادبیات و علوم انسانی (پایان نامه).
۷. پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۹۹. جستاری پیرامون مفهوم و جایگاه سرزندگی. گفت‌مان طراحی شهری ۱(۱): ۴۵-۵۳.
۸. پامیر، سای. ۱۳۸۳. آفرینش مرکز شهری سرزنده. ترجمه مصطفی بهزادفر و امیر شکیبامنش. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۹. پوردیهیمی، شهرام، رامین مدنی، سیده فاطمه موسوی‌نیا. ۱۳۹۶. عوامل کالبدی مؤثر بر ادراک تراکم در محیط‌های مسکونی، نمونه موردی: محلات مسکونی شهر مشهد. مطالعات معماری ایران ۶(۱۱): ۴۳-۶۱.
۱۰. پورمحمدی، محمدرضا، شهرپور روستایی، و احمد اسدی. ۱۳۹۸. بررسی سرزندگی و رابطه آن با انتخاب نواحی مسکونی (مطالعه موردی: بافت فرسوده مرکزی شهر زنجان). جغرافیا و برنامه‌ریزی ۲۳(۶۷): ۴۵-۶۵.
۱۱. جیکوبز، جین. ۱۳۸۶. مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه آرزو افلاطونی و حمیدرضا پارسى. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. حسین‌زاده، ضیا، سارا شکوه، محمدرضا مهربانی‌گلزار. ۱۴۰۱. راهبردهای ارتقای سرزندگی در مجتمع‌های مسکونی مسکن مهر از طریق تحلیل تجربه زیسته ساکنان و آرای صاحب‌نظران. باغ نظر ۱۱۰(۱۹): ۷۹-۹۲.
۱۳. حسینی، ابوالفضل، علی‌اکبر مجدی، غلامرضا حسینی درمیان. ۱۳۹۵. بررسی نقش حمایت اجتماعی بر روی کیفیت زندگی سالمندان شهر مشهد در سال ۱۳۹۳. سالمندشناسی ۱(۲): ۱۰-۱۸.
۱۴. حیدری، علی‌اکبر، مهدی سعدوندی، الهام دشمناس، الهه دشمناس. ۱۳۹۷. اولویت‌بندی شاخص‌های مرتبط با ترجیحات مسکونی افراد در سه مقیاس واحد مسکونی، آپارتمان و محله، مورد مطالعاتی: مقایسه دیدگاه ساکنین سه شهر مشهد، نیشابور و تربت جام. معماری و شهرسازی آرمانشهر ۱۱(۲۵): ۵۷-۶۸.
۱۵. خلیفه شوشتری، احمد، و محمدمنان ریسی. ۱۴۰۱. تحلیل رابطه ساختار کالبدی بافت‌های مسکونی و تعاملات همسایگی، مورد مطالعاتی: رابطه الگوی مسکن و تعاملات چهره‌به‌چهره در محلات سمیه، باجک و فرهنگیان در شهر قم. معماری و شهرسازی آرمانشهر ۱۵(۴۰): ۱۱۷-۱۲۷.
۱۶. داوری، سهیلا، پژمان عقدک، و آناهیتا بابک. ۱۳۹۵. بررسی شاخص‌های سلامت سالمندان استان اصفهان سال ۹۲-۱۳۹۰. تحقیقات نظام سلامت ۱۲(۳): ۳۲۹-۳۳۴.
۱۷. دهخدا، علی‌اکبر. ۱۳۷۷. لغت‌نامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۸. رحیمیان، بهاره، الهام سرکرده‌ای، و اسلام کرمی. ۱۴۰۳. ارزیابی عوامل کالبدی-فضایی مؤثر بر سالمندی‌پذیری فضای اقامت سالمندان، نمونه موردی: سالمندان منطقه ۳ و ساکنین خانه سالمندان شاهرود. مرمت و معماری ایران ۱۴(۳۷): ۸۳-۱۰۲.
۱۹. رشیدکلوبر، حجت‌الله، پرستو حسن‌زاده، و حسن اکبری. ۱۴۰۰. مقایسه دلبستگی مکان، واکنش روانی و بهزیستی اجتماعی در ساکنان منازل شخصی و آپارتمانی شهر رشت. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی ۱۱(۴۱): ۷۹-۱۰۲.
۲۰. رضایی، حسین، و پروین سلطانی. ۱۴۰۲. تبیین مدل روان‌شناختی تحقق سرزندگی در بستر معماری مسکونی. مطالعات فضا و مکان ۲(۱): ۳۰-۱۵.
۲۱. رفیعیان، مجتبی، مونس نظری، و هاشم داداش‌پور. ۱۳۹۵. سنجش رضایتمندی سکونت از مطلوبیت مکانی در نواحی شهری برنامه‌ریزی‌شده (مطالعه موردی: مهرشهر کرج). هویت شهر ۱۰(۲۷): ۳۱-۴۰.
۲۲. زرقلی، سیدهادی، امیدعلی خوارزمی، و لیلا جوهری. ۱۳۹۴. ارزیابی شاخص‌های فضایی-کالبدی شهر مشهد در راستای تبدیل شدن به شهر دوستدار سالمند. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای ۵(۱۵): ۱۷۷-۱۹۶.
۲۳. سادات، سیده اشرف، و محمدصادق طاهر طلوع‌دل. ۱۳۹۶. مولفه‌های عامل ایجاد سرزندگی ساکنین فضاهای زیستی. معماری و شهرسازی پایدار ۵(۱): ۴۷-۶۰.
۲۴. سروری، هادی. ۱۳۹۹. ارزیابی مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری فضاهای شهری در مشهد. پژوهشنامه خراسان بزرگ ۱۱(۳۸): ۱۷-۳۰.
۲۵. سعیدی زارنجی، سمیرا، محمدحسن یزدانی، و قاسم زارعی. ۱۳۹۹. بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی از دو الگوی خانه‌های ویلایی و مجتمع‌های مسکونی برج، مطالعه موردی: منطقه ۲ شهر اردبیل. معماری و شهرسازی ایران ۱۱(۲): ۲۳۹-۲۲۳.
۲۶. سیادتان، سعیدرضا، علیرضا عینی‌فر، و شاهین حیدری. ۱۴۰۲. ارتقای تعامل سالمندی و مکان، مورد مطالعاتی: سالمندان

- ایرانی مقیم تورنتو. *آرمان شهر* ۱۶ (۴۲): ۷۹-۹۰.
۲۷. شاکر آرانی، محمدجواد. ۱۴۰۱. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان قم (گزارش).
۲۸. شریف‌زاده، غلامرضا، میترا مودی، و سیدهادی اخباری. ۱۳۸۹. وضعیت سلامت سالمندان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره). *سالمند* ۵ (۳): ۵۲-۵۹.
۲۹. شمشادی، زهرا، بیتا نصرالهی، و فرهاد جمهری. ۱۴۰۱. نقش نیازهای بنیادین روان‌شناختی و جهت‌گیری مذهبی در پیش‌بینی سرزندگی ذهنی سالمندان. *مطالعات اسلامی در حوزه سلامت* ۶ (۳): ۷۷-۸۶.
۳۰. شهرآبادی، زهرا، و ابراهیم نامنی. ۱۴۰۲. آزمون مدل ساختاری سرمایه‌های روان‌شناختی با امید به زندگی در زنان دارای کودک معلول ذهنی-حرکتی: نقش میانجی حمایت اجتماعی ادراک‌شده و سرزندگی. *روانشناسی افراد/استثنایی* ۱۲ (۴۸): ۱۱۷-۱۴۵.
۳۱. صفری شیخ علی کلایه، بهاره، و زهره ترابی. ۱۴۰۱. بررسی عوامل کالبدی میدان بهارستان در سرزندگی شهروندان تهران. *مطالعات هنر اسلامی* ۱۹ (۴۷): ۳۱۹-۳۲۷.
۳۲. صیادی، اختر، صدیقه عابدینی، سمیره عابدینی، و حسام‌الدین کمال‌زاده. ۱۴۰۲. مرور خودمراقبتی و سواد سلامت سالمندان در ایران. *اطلاع‌رسانی پزشکی نوین* ۹ (۱): ۸۰-۸۹.
۳۳. طهیری، فرحناز، و حمزه غلامعلی‌زاده. ۱۴۰۰. بررسی رابطه‌ی بین نمادها در محیط کالبدی سالمندان و ایجاد حس سرزندگی در آنان. *مهندسی و مدیریت ساخت* ۶ (۲): ۲۹-۳۸.
۳۴. علی‌الحسابی، مهران، و فرخنده رفیعی. ۱۳۹۱. ارزیابی نیازمندی‌های سالمندان در فضاهای شهری، مطالعه موردی: پارک خلد برین شیراز. *آرمان شهر* ۵ (۹): ۲۴۷-۲۵۷.
۳۵. عیسی‌لو، شهاب‌الدین، محمود جمعه‌پور، و علی خاکساری‌رفسنجانی. ۱۳۹۶. نیازها و مشکلات سالمندان در فضای شهری، موردشناسی: (خیابان‌های بخش مرکزی شهر قم). *پروژه‌نامه مددکاری اجتماعی* ۲ (۶): ۱-۳۹.
۳۶. فکور، هدی، رفیه زردشت، اکرم قنبری مقدم، و مجتبی محمدی. ۱۴۰۰. ارزیابی جامع ابعاد سلامت سالمندان مقیم منزل و سالمندان مقیم مراکز نگهداری در شهر سبزوار. *نوید نو* ۲۳ (۷۶): ۷۲-۸۳.
۳۷. کریر، راب. ۱۳۸۴. *فضای شهری*. ترجمه خسرو هاشمی‌نژاد. اصفهان: خاک.
۳۸. کلانتر، ماندانا، آرام تیرگر، و سمانه پورهادی. ۱۳۹۹. تبیین مؤلفه‌های تناسب ساختاری مساجد دوستدار سالمند، یک مطالعه کیفی. *سالمند* ۱۶ (۳): ۳۶۲-۳۷۵.
۳۹. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۱۳۹۲. *روش‌های تحقیق در معماری*. ترجمه علیرضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴۰. گل، یان. ۱۳۸۷. *زندگی در فضای میان ساختمان‌ها*. ترجمه شیما شصتی. تهران: جهاد دانشگاهی.
۴۱. گلکار، کورش. ۱۳۸۶. مفهوم کیفیت سرزندگی در طراحی شهری. *صفه* ۱۶ (۴۴): ۶۶-۷۵.
۴۲. لطفی، صدیقه، علی مهدی، و معصومه مهدیان بهنمیری. ۱۳۹۲. ارزیابی شاخص‌های شهر سالم در منطقه دو شهر قم. *مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی* ۱ (۲): ۷۶-۹۹.
۴۳. محبی‌نژاد، سارا، خسرو موحد، علی‌اکبر حیدری، و ملیحه تقی‌پور. ۱۴۰۲. تبیین شاخص‌های کیفیت بصری مسکن آپارتمانی شیراز به روش نحو فضا. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی* ۱۵ (۱): ۵۷-۸۶.
۴۴. محمدزاده، رحمت. ۱۳۹۴. الف. بررسی تطبیقی الگوی مجتمع‌های مسکونی ویلایی و آپارتمانی (مطالعه موردی شهر جدید سهند). *جغرافیا و برنامه‌ریزی* ۱۹ (۵۴): ۲۷۹-۳۰۲.
۴۵. محمدزاده، رحمت. ب. تحلیل فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز و ارائه راهکارها. *هویت شهر* ۹ (۲۳): ۴۷-۵۸.
۴۶. معین، محمد. ۱۳۶۲. *فرهنگ فارسی، چهار جلدی*. تهران: سپهر.
۴۷. مولایی هاشجین، مهسا، امیر رضا کریمی آذری، باقر کریمی، و جمال‌الدین مهدی‌نژاد. ۱۴۰۰. تحلیل سرزندگی در فضاهای مجموعه‌های مسکونی (مفهوم، مولفه‌ها، و شاخص‌های تأثیرگذار). *دانش شهرسازی* ۵ (۱): ۱۱۳-۱۲۹.
۴۸. میرزایی، محمد، و مهری شمس قهفرخی. ۱۳۸۶. جمعیت‌شناسی سالمندان در ایران بر اساس سرشماری‌های ۱۳۸۵-۱۳۳۵. *سالمند* ۲ (۵): ۳۲۶-۳۳۱.
۴۹. نجمه، حمید، محمد وطن‌خواه، و مهناز مهرابی‌زاده هنرمند. ۱۳۹۲. اثربخشی آموزش مهارت‌های کیفیت زندگی به شیوه گروهی بر شادکامی و سرزندگی سالمندان مرد شهر اهواز. *مطالعات علوم پزشکی* ۲۴ (۱۰): ۸۰۰-۸۱۱.
۵۰. نکویی، ستاره، و حمید صابری. ۱۴۰۰. تبیین برنامه‌ریزی فضاهای شهری دوستدار سالمند، نمونه موردی: محله هزارجریب. *مهندسی و مدیریت ساخت* ۶ (۲): ۳۹-۵۴.

References

1. Alalhesabi, Mehran, and Farkhondeh Rafiee. 2013. Evaluation of the Requirements in Public Space for Elderly: A Case Study in Kholdebarin Park, Shiraz, Iran. *Armanshahr Architecture and Urban Development* 5(9): 247-257.
2. Aminpoor, Ahmad, Ramin Madani, Hayati, Hamed, and Mohammad Ali Deldadeh. 2015. Recognizing The Implications of Housing and Residence Based on Islamic Teachings. *Urban and Rural Management* 14(40): 47-60.
3. Arzani Birgani, Neda, and Hamed Hayati. 2023. Exploring the Impact of the Structural Pattern of Residential Areas (Villas and Apartments) on (Face-to-Face) Neighborly Interactions in Neighborhoods (Case Study: Naft Sector, New Site, Zaytoun Karmandin and Kianpars in Ahvaz City) *HoviatShahr* (55): 35-50.
4. Bahredar, Amjad, Ramin Madani, and Mohsen Afshari. 2023. Presenting the Physical Pattern of Today's Housing by Taking Advantage of the Desirable Qualities of Historical Houses (Case Study: Kerman City). *Urban Sustainable Development* 4(11): 33-50.
5. Bakhtiari Manesh, Elham, and Mahya Bakhtiari Manesh. 2021. Examining the Role of Physical Factors in Nobahar Street's livelihood in Kermanshah According to the Users' Opinions of the Space. *Armanshahr Architecture & Urban Development* 14(34): 47-64.
6. Boštic, T. J., McGartland Rubio, D., & Hood, M. (2000). A validation of the subjective vitality scale using structural equation modeling. *Social indicators research*, 52(3), 313-324.
7. Bentley, Ian, Alan Alcock, Paul Murrain, Sue McGlynn, and Graham Smith. 2003. *Responsive Environments*. Translated by Mostafa Behzadfar. Tehran: Iran University of Science and Technology.
8. Binaava, Somayeh. 2015. Planning the Development of Public Spaces in Mashhad City with a Health, Safety, and Environment (HSE) Approach. *University of Zabol, Faculty of Literature and Humanities* (Thesis).
9. Chiara, J. D., and M. J. Crosbie. 1995. *Time-Saver Standards for Building Types* (Subsequent Ed.). New York: McGraw-Hill.
10. Chapman, D. (1966). *Creating of Neighbourhoods and places in The Built Environment* (SH. Faryadi & M. Tabibian, Trans.). Tehran: Tehran University Press. (in Persian).
11. Davari, Sohaila, Pejman Aghdak, and Anahita Babak. 2016. Evaluation of Health Indices Among the Elderly in Isfahan Province, Iran, During 2012-2014. *Journal of Health System Research* 12(3): 329-334.
12. Dehkhoda, Ali Akbar. 1998. *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: University of Tehran Press.
13. Fakoor, Hoda, Roghayeh Zardosht, Akram Ghanbari Moghaddam, Mojtaba Mohammadi. 2021. Comprehensive Assessment of the Health Dimensions of Home-Residing and Institution-Residing Elderly in Sabzevar. *Navid No 23* (76): 72-83.
14. Gehl, Jan. 2008. *Life Between Buildings*. Translated by Shima Shasti. Tehran: Iranian Students Book Agency.
15. Golkar, Kourosh. 2007. *The Livability Concept in Urban Planning*. *Soffeh* 16(44): 66-75.
16. Groat, Linda, and David Wang. 2013. *Architectural Research Methods*. Translated by Alireza Einifar. Tehran: University of Tehran Press.
17. Heydari, Ali Akbar, Mahdi Saadvandi, Elham Damshenas, and Elahe Damshenas. 2018. Prioritization Indices Related to Residential Preferences of People in Three Scales of House, Apartments and Neighborhoods, Case Study: Views of Residents in Three Cities of Mashhad, Neyshabour and Torbat-e Jam. *Armanshahr Architecture & Urban Development* 11 (25): 57-68.
18. Hosseini, Abolfazl, Ali Akbar Majdi, and Gholam Reza Hasani Darmian. 2016. Investigating the role of social support on the quality of life of the elderly in Mashhad in 2014. *Journal of Gerontology* 1(2): 10-18.
19. Hosseynzadeh, Ziya, Sarah Shokouh, and Mohammadreza Mehrabanigolzar. 2022. Strategies for Enhancing Vitality in Mehr Housing Complexes through the Analysis of Residents' Lived Experiences and Experts' Opinions. *Bagh-e Nazar* 110 (19): 79-92.
20. Heidegger, M. (1976). *the Concept of Time*. (Translated from English to Persian by A. Abdollahi). Tehran: Nashr Markaz Publication.
21. Isalou, Shahabedin, Mahmoud Jomehpoor, and Ali Khaksari Rafsanjani. 2017. The Needs and Problems of the Elderly in Urban Areas: A Case Study of Central Qom. *Social Work Research Journal* 2(6): 1-39.
22. Jacobs, Jane. 2007. *The Death and Life of Great American Cities*. Translated by Arzou Aflatouni and Hamidreza Parsi. Tehran: Tehran University Press.

23. Julien, A. G., W. P. Den Elzen, R. Reis, D. P. Touwen, J. Gussekloo, and Y. M. Drewes. 2024. Vitality of Older Adults Through Internal and External Connectedness. *Aging and Health Research* 4(2): 100185.
24. Kalantar, Mandana, Aram Tirgar, and Samaneh Pourhadi. 2020. Identifying Structural Suitability Components of Aged-friendly Mosques in Iran: A Qualitative Study. *Salmand: Iranian Journal of Ageing* 16(3): 362-375.
25. Khalifeh Shushtari, Ahmad, and Mohammad Manan Raeisi. 2022. Analysis of the Relationship between the Physical Structure of Residential Textures and Neighborhood Interactions; Case Study: Relationship between Housing Pattern and Face-to-Face Interactions in Somayyeh, Bajak, and Farhangian Neighborhoods of Qom. *Armanshahr Architecture and Urban Development* 15(40): 117-127.
26. Krier, Rob. 2005. *Urban Space*. Translated by Khosro Hashemi Nejad. Isfahan: Khaak.
27. Landry, C. 2000. Urban Vitality: A New Source of Urban Competitiveness. *Prince Claus Fund Journal*, Archive Issue Urban Vitality- Urban Heroes.
28. Lavrusheva, O. 2020. The Concept of Vitality, Review of the Vitality-Related Research Domain. *New Ideas in Psychology* (56): 100752.
29. Lotfi, Sedigheh, Ali Mehd, and Masoumeh Mahdian Bahnamiri. 2012. Investigating Healthy City Indices in the Zone 2 of Qom City. *Socio-Cultural Development Studies* 1 (2): 76-99.
30. Mirzai, Mohammad, and Mehri Shams Qahferokhi. 2007. Demography of Elder Population in Iran Over the Period 1956 to 2006. *Salmand: Iranian Journal of Ageing* 2(5): 326-331.
31. Mohammadzadeh, Rahmat. 2015a. Compatibility Survey of Detached and Apartment Residential Complexes Pattern in Sahand New Town. *Journal of Geography and Planning* 19(54): 279-302.
32. Mohammadzadeh, Rahmat. 2015b. A Survey of Quality of Tabriz Elderly Peoples' Leisure Spaces in Bagh-e-Gholastan. *Hoviatshahr* 9(23): 47-58.
33. Mohebbinejad, Sara, Khosro Movahed, Ali Akbar Heydari, and Malihe Taghipour. 2023. Explaining the Visual Quality Indicators of Shiraz Apartment Housing by the Method of Space Syntax. *New Attitudes in Human Geography* 15 (1): 57- 86.
34. Moien, Mohammad. 1983. *Farsi Dictionary, 4-Volume*. Tehran: Sepehr.
35. Molaeihashjin, Mahsa, Amirreza Karimi Azeri, Baqer Karimi, and Jamaladdin Mahdinezhad. 2021. Vitality Analysis in Residential Complex Spaces (Impact Concept, Components, and Indices). *Urban Planning Knowledge* 5(1): 113-129.
36. Myers, D. G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. *American psychologist*, 55(1), 56.
37. Najmeh, Hamid, Mohamad Vatankhah, and Mohammad Mehrabizadeh Honarmand. 2013. The Efficacy of Quality-of-Life Group Training on Happiness and Vitality of Aged Men. *Studies in Medical Sciences* 24(10): 800-811.
38. Nekooei, Setareh, and Hamid Saberi. 2021. Explanation of the Planning of Elderly-Friendly Urban Spaces, a Case Study: Hezar Jarib Neighborhood. *Engineering and Construction and Management* 6(2): 39-54.
39. Pakzad, Jahanshah. 2020. An Inquiry into the Concept and Status of Vitality. *Journal of Urban Design Discourse* 1(1): 45-53.
40. Pamir, Say. 2004. *Creating a Lively Urban Center*. Translated by Mostafa Behzadfar and Amir Shakibamanesh. Tehran: Iran University of Science and Technology.
41. Pouredihimi, Shahram, Ramin Madani, and Seyedeh Fatemeh Mousavinia. 2017. Physical Factors Affecting the Perception of Density in Residential Environments, A Case Study of Residential Quarters in Mashhad. *Iranian Architecture Studies* 6 (11): 43-61.
42. Pourmohammadi, Mohammad Reza, Shahrivar Rostayi, and Ahmad Asadi. 2019 Investigation of Vitality and Its Relation to Selecting Residential Areas (Case Study; Deteriorated Urban Area of Zanjan City). *Geography and Planning* 23(67): 45-65.
43. Rafieian, Mojtaba, Moones Nazari, Hashem Dadashpour. 2016. Measuring Residential Satisfaction with Spatial Desirability in Planned Urban Areas (Case Study: Mehrshahr, Karaj). *Hoviatshahr* 10(27): 31-40.
44. Rahimian, Bahareh, Elham Sarkardehei, and Eslam Karami. 2024. Evaluation of Effective Physical and Spatial Parameters for Elderly Residence. Case study: The Elderly of District 3 and Nursing Home of Shahrood City. *Maremat & Me'mari-e Iran* 14(37): 83-102.
45. Rashid Kalouir, Hojjatollah, Parastoo Hassanzadeh, and Hasan Akbari. 2021. Comparison of Place Attachment, Psychological Response, and Social Well-Being among Residents of Private Homes and Apartments

in Rasht City. *Journal of Social Psychology Research* 11(41): 79-102.

46. Rezaei, Hossein, and Parvin Soltani. 2023. Explaining the Psychological Model of Liveliness Actualization in the Context of Residential Architecture. *Space and Place Studies* 2(1): 15-30.

47. Rozanski, A. 2023. The Pursuit of Health: A Vitality-Based Perspective. *Progress in Cardiovascular Diseases* (77): 14-24.

48. Sadat, Seyedeh Ashraf, and Mohammad Sadegh Taher Tolou Del. 2017. The Factors Contributing to the Livability of Inhabitants of Residential Spaces. *Sustainable Architecture and Urban Planning* 5(1): 47-60.

49. Saeidi Zaranji, Samira, Mohammad Hassan Yazdani, and Ghasem Zarei. 2020. A Comparative Study of Satisfaction in Two Housing Patterns of Villa Houses and Residential Towers (Case study: 2 District of Ardabil). *Journal of Iranian Architecture and Urbanism* 11(2): 223-239.

50. Safari Sheikh Ali Kalayeh, Bahareh, and Zohreh Torabi. 2022. Investigation of physical factors in Baharestan Square in the vitality of Tehran citizens. *Islamic Art Studies* 19(47): 319-327.

51. Sarvari, Hadi. 2020. Evaluation of Flexibility Components of Urban Spaces in Mashhad City. *Research Journal of Greater Khorasan* 11 (38): 17-30.

52. Sayadi, Akhtar, Sedigheh Abedini, Samireh Abedini, and Hesamoddin Kamalzadeh. 2023. Self-Care and Health Literacy in Iranian Elderly: A Review. *Modern Medical Information Journal* 9(1): 80-89.

53. Shahrabadi, Zahra, and Ebrahim Namani. 2023. Examining the Structural Model of Psychological Capital with Life Expectancy in Women with Mentally-Motor Disabled Children: The Mediating Role of Perceived Social Support and Vitality. *Psychology of Exceptional Individuals* 12(48): 117-145.

54. Shaker Arani, Mohammad Javad. 2022. *Qom Province Management and Planning Organization (report)*.

55. Shamshadi, Zahra, Bita Nasrollahi, and Farhad Jomehri. 2022. The role of Basic Psychological Needs and Religious Orientation in Predicting the Mental Vitality of the Elderly. *Islamic Studies in Health* 6(3): 77-86.

56. Sharifzadeh, Gholamreza, Mitra Moodi, and Seyed Hadi Akhbari. 2010. Investigating Health Status of Older People Supported by Imam. *Salmand: Iranian Journal of Ageing* 5 (3): 52-59.

57. Siadetan, Saeedreza, Alireza Einifar, and Shahin Heydari. 2023. Promoting Aging-place Interaction; Case Study: Iranian Elderlies Living in Toronto. *Armanshahr Architecture and Urban Development* 16(42): 79-90.

58. Söderbacka, T., L. Nyström, and L. Fagerström. 2017. Older Persons' Experiences of what Influences Their Vitality- A Study of 65-and 75-year-olds in Finland and Sweden. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 31(2): 378-387.

59. Salzano, T. (2017). Seven Aims for the Livable City “from “Making Cities Livable Goals. In: Retrived.

60. Steele, F. 1981. *The Sense of Place* (illustrated ed.). Boston: CBI Publishing Company.

61. Tabrizi, J. S., M. A. Behghadami, M. Saadati, and U Söderhamn. 2018. Self-Care Ability of Older People Living in Urban Areas of Northwestern Iran. *Iranian Journal of Public Health* 47(12): 1899-1905.

62. Taheri, Farahnaz, Gholamalizadeh, Hamzeh. 2021. Investigating the Relationship between Symbols in the Physical Environment of the Elderly and Creating a Sense of Vitality in Them. *Construction Engineering and Management* 6(2): 29-38.

63. United Nations. 2019. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Ageing (2019). *World Population Ageing 2019 (Highlight (ST/ESA/SER/A/430) Issue*.

64. Veenhoven, R. (1988). The utility of happiness. *Social indicators research*, 20(4333-354),(.

65. WHO. 2011. World Health Organization (WHO). *10 Facts on Ageing and the Life Course*. <http://www.who.int/topics/ageing/en/htm>.

66. Wörtler, B., N. W. Van Yperen, J. M. Mascareño, and D. P. Barelds. 2020. The Link Between Employees' Sense of Vitality and Proactivity: Investigating the Moderating Role of Personal Fear of Invalidity. *Frontiers in Psychology* (11): 554300.

67. Zarghani, Seyed Hadi, Omidali Kharazmi, and Leila Johari. 2015. Evaluating Spatial-Physical Indictors in Mashhad to become Age-Friendly City. *Geography and Territorial Spatial Arrangement* 5 (15): 177-196.